

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Eesti keele osakond

Enel Põld

Lääne-Saaremaa palatalisatsioonisüsteemi tänapäevane seis

Magistritöö

Juhendajad Pire Teras ja Anton Malmi

Tartu 2019

Sisukord

Sissejuhatus	9
1. Palatalisatsioon eesti ühiskeeles ja saarte murdes ning saarte murdeala liigendus	12
1.1. Eesti keele palatalisatsioon.....	12
1.2. Saarte murde liigendus	15
1.3. Saarte murde palatalisatsiooni eripärad.....	17
2. Materjal ja meetod.....	20
2.1. Materjal	20
2.2. Meetod.....	22
3. Uurimistulemused	24
3.1. Konsonandile /l/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs piirkonniti.....	25
3.1.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /l/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	25
3.1.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /l/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	27
3.1.3. Kärla keelejuhtide konsonandile /l/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	30
3.2. Konsonandile /n/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs kihelkonniti	32
3.2.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /n/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	32
3.2.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /n/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	34
3.2.3. Kärla keelejuhtide konsonandile /n/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	37
3.3. Konsonandile /r/ eelnevate vokaalide F2 analüüs kihelkonniti.....	39
3.3.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /r/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	39

3.3.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /r/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	41
3.3.2. Kärla keelejuhtide konsonandile /r/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	43
3.4. Konsonantühendile /rC/ eelnevate vokaalide F2 analüüs kihelkonniti	45
3.4.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonantühendile /rC/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	45
3.4.2. Kuressaare keelejuhtide konsonantühendile /rC/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	47
3.4.2. Kärla keelejuhtide konsonantühendile /rC/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	49
3.5. Konsonandile /s/ eelnevate vokaalide F2 analüüs kihelkonniti.....	51
3.5.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /s/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	52
3.5.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /s/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	54
3.5.3. Kärla keelejuhtide konsonandile /s/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	56
3.6. Konsonandile /t/ eelnevate vokaalide F2 analüüs kihelkonniti	58
3.6.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /t/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	58
3.6.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /t/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	61
3.6.2. Kärla keelejuhtide konsonandile /t/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs	63
3.7. Kokkuvõtte uurimistulemustest.....	65
3.7.1. Saaremaale iseloomuliku palatalisatsioonisüsteemi säilimine vanusegrupiti	65
3.7.2. Saaremaale iseloomuliku palatalisatsioonisüsteemi säilimine konsonanditi	68
3.7.3. Saaremaale iseloomuliku palatalisatsioonisüsteemi säilimine vokaaliti ...	70

3.7.4. Tulemuste arutelu	72
Kokkuvõte	74
Kirjandus	76
The current state of the palatalization system of Western-Saaremaa dialect.....	79
Lisa 1. Tekst	81
Lisa 2. Fotod salvestusruumidest ja Saaremaa loodusest.....	83

Jooniste loend

Joonis 1. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) eeldatavalt palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /l/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).....	26
Joonis 2. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) eeldatavalt palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /l/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).....	28
Joonis 3. Kärla mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /l/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).....	31
Joonis 4. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /n/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).....	33
Joonis 5. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /n/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).....	35
Joonis 6. Kärla mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /n/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).....	37
Joonis 7. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /r/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).....	40

Joonis 8. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /r/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).....	42
Joonis 9. Kärla mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /r/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).....	44
Joonis 10. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /rC/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).....	46
Joonis 11. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /rC/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).....	48
Joonis 12. Kärla mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /rC/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).....	50
Joonis 13. Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /s/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).....	52
Joonis 14. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /s/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).....	54
Joonis 15. Kärla mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /s/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).....	57
Joonis 16. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /t/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).....	59
Joonis 17. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /t/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).....	61

Joonis 18. Kärla mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /t/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).....	64
Joonis 19. Seos vanusegrupi (1, 2, 3) ja süsteemi säilivuse vahel.....	66
Joonis 20. Seos konsonandi (/l/, /n/, /r/, /rC/, /s/, /t/) ja süsteemi säilivuse vahel.	68
Joonis 21. Seos vokaali (/a/, /o/, /u/) ja süsteemi säilivuse vahel.	71

Tabelite loend

Tabel 1. Keelejuhtide sooline ja vanuseline jagunemine ja keskmised vanused (\bar{x}) piirkonniti ja vanusegrupiti.....	20
Tabel 2. Katsesõnade loetelu konsonantide kaupa. Kui sõna genitiiv (gen.) ja partitiiv (part.) langevad kokku, on sulgudes toodud, kummas käändes katsesõna tekstis esines.	22
Tabel 3. Keelejuhtide arv piirkonna (KHK, KRS, KÄR), soo ja vanusegrupi järgi.	24
Tabel 4. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku (ehk 20.–30. punkti) keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.....	26
Tabel 5. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	29
Tabel 6. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	31
Tabel 7. Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	33
Tabel 8. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	36

Tabel 9. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	38
Tabel 10. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	40
Tabel 11. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	42
Tabel 12. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	44
Tabel 13. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	46
Tabel 14. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	49
Tabel 15. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	51
Tabel 16. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	53
Tabel 17. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	55
Tabel 18. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	57

Tabel 19. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	60
Tabel 20. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	62
Tabel 21. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.	64
Tabel 22. Kokkuvõte Saaremaa vanapärase palatalisatsioonisüsteemi säilimisest vanusegrupiti.	67
Tabel 23. Kokkuvõte Saaremaa palatalisatsioonisüsteemi säilimisest konsonanditi (/l/, /n/, /r/, /rC/, /s/, /t/) ja vanusegrupiti (1, 2, 3).	69

Sissejuhatus

Saarte murde kirjeldustes on mainitud Saaremaa palatalisatsioonisüsteemi erinevust võrreldes teiste eesti murretega. Aja jooksul aga on murded ühtlustunud ja on täheldatud mitmete murdejoonte taandumist. Selle töö uurimisteema on saarte murde palatalisatsioonisüsteemi praegune olukord. Töö eesmärk on eksperimentaalselt uurida, kas 1950.–70. aastatel (TÜ murdekorpuse lindistuste ja EMSUKA koostamise aastatel¹) kirjeldatud palatalisatsioonisüsteem on veel praegugi Saaremaal säilinud ja kui on, siis mis on seda mõjutavad foneetilised ja sotsiaalsed tegurid.

2011. aastal tehtud rahvaloenduse murdeküsimuse vastustele tuginedes võib öelda, et saarte murre on Võru murde järel elujõulisim eesti murre. Lääne-Eesti saartel tunnistas murdeoskust 19% vastanutest, kusjuures Kihelkonna ja Torgu valla elanikest märkisid murdeoskust umbes pooled. Vastajad said ise oma murdeoskuse taseme määrata, nii et tegemist on subjektiivse hinnanguga. Küll aga näitavad need tulemused, et saarte murre on kõnelejate seas väärtustatud ning seega ka potentsiaalselt elujõulisem kui muud põhjaeesti murded. (Antso 2015: 20–21) Seetõttu väärrib saarte murde tänapäevane seis uurimist.

Saarte murdele iseloomulikest häälduslikest erijoontest on enim tuntud eripärane intonatsioon ja vokaali /õ/ [ö]-pärase hääldus. 2007. aastal valminud kohakeelte seisundiuuring Mulgimaal, Saaremaal ja Võrumaal annab ülevaate 2001. aastal Saaremaal tehtud allkeelte seisundiuuringu intervjuudest. Uuringu käigus jälgiti vastajate kõnes eelnevalt nimetatud häälduslike eripärade esinemist: /õ/ labiaalset hääldamist ja sõnade põhitooni tõusu hilinemist ehk nn laulvat intonatsiooni. Ligi 70% keelejuhtide kõnes esines /õ/ [ö]-pärast hääldamist ning laulvat intonatsiooni esines umbes pooltel. (Eichenbaum, Koreinik 2008: 48–50) Selle küsitluse tulemused näitavad, et vähemalt osaliselt on saarte murde jooned veel säilinud. See, et vaadeldud

¹ TÜ murdekorpuse ja EMSUKA (EKI eesti murrete ja soome-ugri keelte arhiivi) põhjal on tehtud varasemad saarte murret käsitlevad ülevaated ja uurimused, mis on võetud aluseks siinse uurimistöö probleemi püstitamisel.

erijooni ei esinenud kõigil keelejuhtidel, kinnitab, et murdes võib esineda häälduslikku varieerumist.

Veel üheks saarte murde häälduslikuks erisuseks on sealne palatalisatsioonisüsteem. Saaremaa ja Muhu keeles on võrreldes eesti ühiskeelega täheldatud üht olulist eripära. Selleks on palatalisatsiooni puudumine *i*-tüvelistes sõnavormides, kus tüvevokaal *i* on säilinud. Näiteks kui mandri-eestlane ütleb *kas's*²: *kas'si*, *kot't* : *kot'i* või *pan'n* : *pan'ni*, siis saarlane ütleb *kas's* : *kassi*, *kot't* : *koti* ja *pan'n* : *panni*. (Niit 2004: 53) Võib eeldada, et sarnaselt muude murdepärase hääldusviisidega, esineb ka palatalisatsioonisüsteemis varieerumist. Üldjuhul on noored inimesed mobiilsemad ja tihedamalt seotud mandri-Eestiga, mistõttu võib oletada, et noortel on Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem on vähem säilinud.

Selles töös otsitakse vastust järgmistele küsimustele:

- 1) kas saarte murdele iseloomulik palatalisatsioonisüsteem on tänapäeval säilinud;
- 2) kas palatalisatsioonisüsteemi säilivust mõjutab konsonandile eelnev vokaal;
- 3) kas süsteemi säilivust mõjutab konsonant ise;
- 4) kas sotsiaalsed tegurid nagu keelejuhi sugu ja vanus mõjutavad süsteemi säilimist?

Selleks, et neile küsimustele vastust leida, koguti materjali Saaremaalt pärit ning seal parasjagu elavate inimeste häälduse kohta. Keelejuhtidel paluti lugeda teksti, kuhu olid asetatud katsesõnad. Selleks, et leida, kas süsteemi säilivust mõjutab konsonant ja vokaal, valiti katsesse sõnad, kus esinesid palataliseeritud ja palataliseerimata eri konsonantide ning vokaalide kombinatsioonid. Selleks, et selgitada välja sotsiaalsete tegurite mõju hääldusele, lindistati nii mees- kui ka naiskeelejuhte, kelle vanus jäi vahemikku 18–80 aastat. Keelejuhid on pärit Kihelkonna ja Kärla kihelkonnast ning Kuressaare linnast. Kogutud andmeid analüüsiti akustiliselt ja statistiliselt kasutades programme Praat ja R (Boersma, Weenik 2019; R Core Team 2018).

Eesti ühiskeelega palatalisatsiooni akustilisi korrelaate on varem uurinud Ilse Lehiste (1965), Georg Liiv (1972) ja Arvo Eek (1972). Eesti keele palatalisatsiooni peamise korrelaadi ehk konsonandile eelneva siirde ulatust ja kestust on uurinud Pire Teras ja

² Selles töös on tähistatud palatalisatsiooni akuudiga.

Karl Pajusalu (2014). Palataliseeritud ja palataliseerimata konsonantide akustikat on uurinud Anton Malmi (ilmumas 2019). Võru keele palatalisatsiooni on käsitlenud Laivi Org (2005), kes analüüsis akustiliselt palataliseeritud ja palataliseerimata konsonante ning nendele eelnevaid ja järgnevaid siirdeid. Murdeid võrdleva korpuspõhise uurimuse palatalisatsiooni esinemisest pika vokaali järel on teinud Enel Pöld (2016). Saarte murde palatalisatsiooni pole akustiliselt varem uuritud.

Töö esimeses peatükis antakse ülevaade eesti ühikeele palatalisatsiooni akustilistest korrelaatidest. Seejärel kirjeldatakse saarte murde liigendust ning sealse murdeala palatalisatsioonisüsteemi, lähtudes peamiselt 1950.–1970.ndate aastate välitööde materjali põhjal tehtud uurimustest. Teises peatükis kirjeldatakse uurimistöö materjali ja meetodit ning kolmandas esitatakse uurimistulemused ja diskussioon.

1. Palatalisatsioon eesti ühiskeeles ja saarte murdes ning saarte murdeala liigendus

Selle peatüki esimeses alapeatükis kirjeldatakse eesti ühiskeelee ehk põhjaeesti keele palatalisatsiooni, lähtudes varasematest akustilistest uurimustest, ning tuuakse välja eesti keele palatalisatsiooni akustilised korrelaadid. Teises alapeatükis kirjeldatakse saarte murdeala liigendust ja sealseid häälduslikke erijooni. Kolmandas alapeatükis antakse ülevaade saarte murde palatalisatsiooni eripäradest võrreldes eesti ühiskeelega.

1.1. Eesti keele palatalisatsioon

Eesti ühiskeelee palatalisatsiooni puhul on tegemist regressiivse assimilatsiooniga, mis tähendab, et konsonandi hääldust mõjutab sellele järgnev /i/ või /j/ (vt nt Ariste 1943: 34; Laugaste 1956: 76–76). Eesti keelele on iseloomulik sekundaarne palatalisatsioon. See tähendab, et konsonandi hääldamisel lisandub primaarsele häälduskohale (nt hambasombud) sekundaarne häälduskoht kõval suulael (Bateman 2011: 589). Palatalisatsiooni fookuse järgi liigitades on eesti keelele iseloomulik prepalatalisatsioon (erandiks Võru murdeala³), mis tähendab, et palatalisatsiooni peamine korrelaat on konsonandile eelnev *i*- või *e*-laadne siire, mida nimetatakse ka prevokaaliks (Teras, Pajusalu 2014: 262). Prevokaal tekibki sageli sellise konsonandi ette, millel on lisaks primaarsele ka sekundaarne häälduskoht. Prevokaali eesmärk on parendada konsonandi artikulatsiooni. Viimaks võib siirdeline vokaal koos talle eelneva vokaaliga moodustada diftongi ning sekundaarse häälduskoha funktsioon taandub ehk toimub depalataliseerumine. Seega ainus, mis palatalisatsiooni korrelaadina säilib, on konsonandi ette tekkiv prevokaal *i* või *e*, ning konsonandi enda kvaliteet ei pruugi muutuda. (Operstein 2010: 21)

³ Võru murdealal esineb postpalatalisatsioon, mis tähendab, et palatalisatsiooni fookus asub konsonandi lõpuosas (vt nt Sepp 1987: 37–38; Org 2005: 55).

Varasemad akustilised analüüsid on näidanud, et eesti keele palatalisatsiooni peamiseks korrelaadiks on konsonandile eelneva vokaali lõpuosa teise formandi (F2) väärtuse tõus, mis tuleneb sellest, et hääldamisel tõuseb keeleselg kõva suulae poole. F2 tõusu ulatus sõltub peamiselt vokaalist: /o/ ja /u/ puhul on siire ulatuslikum ning /a/ puhul väiksem. (Lehiste 1965: 143–144; Liiv 1965: 61; Vihman 1967: 9–11) Sarnaseid tulemusi on saadud ka teiste keelte palatalisatsiooni akustilistes analüüsides, näiteks vene ja Connemara iiri keeles on samuti üheks palatalisatsiooni korrelaadiks konsonandile eelneva vokaali F2 tõus (Chiosáin, Padgett 2012: 179; Kochetov 2002: 69–74; Vihman 1967: 9–11). On leitud, et siire vokaalilt konsonandile on palataliseeritud konsonandi eel keskmiselt kaks korda pikem kui palataliseerimata konsonandi ees (Lehiste 1965: 143–144). Sõnades, kus pikale palataliseeritud konsonandile eelneb lühike vokaal, moodustab siire pea poole vokaali kogukestusest (Teras, Pajusalu 2014: 266; Liiv 1965: 60). Seda, et konsonandile eelneval siirdel on palatalisatsioonis oluline osa, kinnitab ka Georg Liivi tehtud tajukatse, milles olid vaatluse all minimaalpaarid, nt *nutt* : *nutu* ja *nut't* : *nut'i*. Katse käigus selgus, et kui palataliseeritud konsonandile eelnev siire eemaldada, tajub kuulaja seda sõna palataliseerimata paarilisena. (Liiv 1965: 61–62)

Lisaks konsonandile eelneva vokaali kvaliteedile, mõjutab palatalisatsioon ka konsonandi enda kvaliteeti. Kuna konsonantidel on eri moodustuskohad ja -viisid, vajavad nad analüüsiks erinevaid lähenemisi (vt nt Eek 1972; Malmi ilmumas 2019). Uurimused on näidanud, et palataliseeritud /l/-i F2 väärtus on suurem ning F1 väärtus väiksem kui palataliseerimata /l/-i oma (Lehiste 1965: 143, 159; Eek 1972: 10). Ilse Lehiste uurimuses ei langenud kahe katseisiku F3 väärtused kokku: naiskeelejuhi häälduses oli palataliseeritud /l/-i F3 madalam kui palataliseerimata /l/-i oma ning meeskeelejuhil vastupidi. Ka Arvo Eek (1972: 10) tõdes, et /l/-i F3 väärtus erineb keelejuhiti. Anton Malmi (ilmumas 2019) on leidnud, et palataliseeritud /l/-i puhul on spektri keskmine energia (ingl k *centre of gravity* ehk COG) võrreldes palataliseerimata /l/-iga suurem.

Nasaalsete konsonantide formantstruktuur on mõjutatud anti-formandist, mis tekib, kuna ninaõõs neelab akustilist energiat ja summutab F2 piirkonnast sagedusi. Seetõttu ei anna /n/-i puhul tavapärane formantanalüüs teiste konsonantidega võrreldavaid

tulemusi. (Johnson 2003: 154) Sel põhjusel määras Arvo Eek (1972) oma uurimuses sageduspiirkonnad ja püüdis nende järgi /n/-i kvaliteeti kirjeldada. Peamine korrelaat oli M2, ehk 1000–1300 Hz piirkond. Eek leidis, et palataliseeritud /n/-il on selles piirkonnas madalamad väärtused kui palataliseerimata /n/-il. (Eek 1972: 21–23) Palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i akustilisi erinevusi on uurinud ka Malmi (ilmumas 2019), kes leidis, et palataliseeritud /n/-i puhul on spektri keskmine energia väiksem kui palataliseerimata /n/-i korral.

Lisaks /l/-ile ja /n/-ile on Malmi uurinud ka konsonantide /s/ ja /t/ palataliseeritud ja palataliseerimata foneemide kvaliteeti. Uurimuses leiti, et palataliseeritud /s/-i puhul on spektri keskmine energia väiksem kui palataliseerimata /s/-i puhul. Palataliseeritud /t/ puhul on spektri keskmine energia tagavokaalide /a/ ja /u/ kontekstis väiksem kui palataliseerimata /t/ puhul, kuid eesvokaali /ü/ kontekstis kõrgem. Sõnades, kus /t/-le eelneb vokaal /u/, sõltub hääldus keelejuhi soost: naistel on palataliseeritud /t/ puhul keskmine spektraalne energia madalam kui palataliseerimata /t/ puhul, kuid meeskeelejuhtidel vastupidi. (Malmi ilmumas 2019)

Eelnevalt nimetatud akustiliste analüüside põhjal on selgunud, et palataliseeritud ja palataliseerimata konsonandid erinevad teineteisest kvaliteedilt. Palataliseeritud /l/-i F2 väärtus on suurem kui palataliseerimata /l/-i oma (vt Lehist 1965; Eek 1972; Malmi ilmumas 2019). Konsonantide /n/ ja /s/ puhul on leitud, et palataliseeritud foneemi keskmine spektraalne energia on võrreldes palataliseerimata variandiga madalam (vt Eek 1972; Malmi ilmumas 2019). /t/ puhul sõltub keskmine spektraalne energia eelnevast vokaalist ja ka keelejuhi soost (vt Malmi ilmumas 2019). Need tulemused kinnitavad, et eri konsonantide puhul on palatalisatsioonil erinevad korrelaadid. Kõigi ühiseks korrelaadiks on aga palataliseeritud konsonandile eelneva vokaali lõpuosa F2 väärtuse tõus (vt nt Lehist 1965; Liiv 1965; Vihman 1967).

Lisaks palatalisatsiooni akustilisele analüüsile tegid Pire Teras ja Karl Pajusalu (2014) TÜ eesti keele spontaanse kõne foneetilise korpuse põhjal kokkuvõtte ka palataliseerimise varieerumisest, võrreldes erinevaid sõnastruktuure. VVC-struktuuriga sõnades, kus lõpukonsonant võiks olla palataliseeritud, esines palatalisatsiooni 30% sõnadest. Seevastu *i*-tüvelistes VCC-struktuuriga sõnades oli lõpukonsonant pea alati

palataliseeritud: palatalisatsiooni ei esinenud vaid 15% sõnadest, kusjuures sel juhul oli enamasti tegemist sõnadega, kus konsonandile eelnes eesvokaal *i* või *e*. Esines ka juhte, kus tagavokaal oli muutunud eespoolsemaks ning neil juhtudel võis siire vokaali lõpust puududa, nt *jut't > jütt*. (Teras, Pajusalu 2014: 263, 266)

Ehkki varasemast uurimusest on selgunud, et konsonandi mittepalataliseerimine VCC-struktuuriga sõnades on eesti keeles harv nähtus (vt Teras, Pajusalu 2014), on Saaremaal kõneldavale keelele selline hääldus iseloomulik. Lõpukonsonanti palataliseeritakse VCC-sõnades Saaremaa murrakus vaid siis, kui türevokaal *i* on kadunud (vt nt Lonn, Niit 2002; Viitso 2003). Saarte murde palatalisatsioonist loe lähemalt peatükist 1.3.

1.2. Saarte murde liigendus

Saarte murde alasse kuuluvad Lääne-Eesti saared Saaremaa, Hiiumaa, Muhu ja Kihnu ning nende lähedal paiknevad väikesaared. Kõigil neil neljal saarel on lisaks ühistele joontele ka eristavaid erijooni, mistõttu liigendatakse saarte murdeala Saare, Hiiu, Muhu ja Kihnu murrakurühmadeks. (Pajusalu jt 2018: 136) Kihnus, Muhus ja Ida-Saaremaa idapoolseimas kihelkonnas Pöides kõneldavat murrakut eristab teistest saarte murde aladest näiteks vokaali /õ/ olemasolu (Niit 2004: 57, Pajusalu jt 2018: 136). Hiiumaa iseloomulikumaks häälduslikuks erijooneks on palatalisatsiooni puudumine. Kihnu on ainus saarte murde ala, kus on säilinud vokaalharmoonia. Kõigil saartel on täheldatud nn laulvat intonatsiooni, kuid seegi on igal saarel isemoodi, kusjuures tugevaimalt on laulvus tajutav Lääne-Saaremaal (Pajusalu jt 2018: 136, 139, 141; Niit 2004: 53, 56–57).

Saaremaa murrakud jagunevad veel omakorda Lääne- ja Ida-Saaremaa rühmaks: läänes on rohkem vanapäraseid murdejooni ning idas enam sarnast põhjaeesti keelega. Lääne-Saaremaa alla kuuluvad neli naaberkihelkonda: Anseküla, Jämaja, Mustjala ja Kihelkonna. Ülejäänud murrakud kuuluvad ida-rühma. (Pajusalu jt 2018: 140) Saaremaa murrakute paiknemist vaata täpsemalt kaardilt 1.

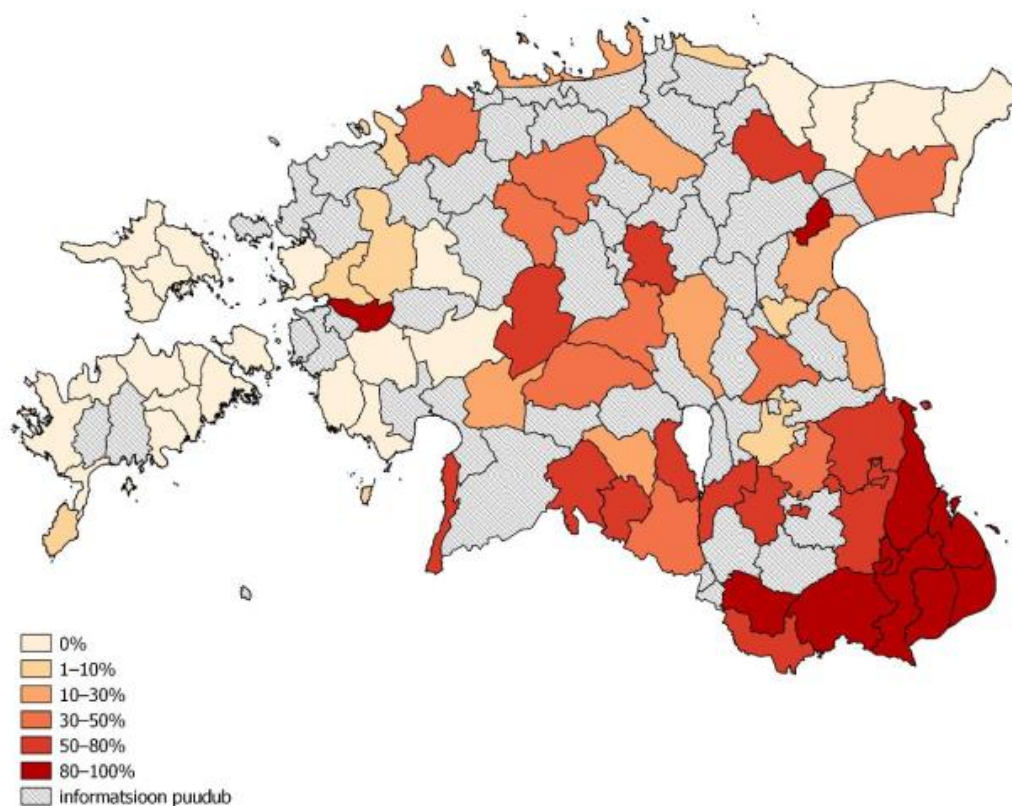
Kaart 1. Saaremaa murrakud. Halliga on tähistatud läänerühma kuuluv Kihelkonna ja idarühma kuuluv Kärja kihelkond ning punasega Kuressaare linn. Neist piirkondadest on pärit siinse uurimuse keelejuhid.

Siinses uurimistöös on vaatluse all Lääne- ja Kesk-Saaremaa piirkonnas paiknevad Kihelkonna ja Kärja kihelkonnad ning Kaarma kihelkonna alale jääv Kuressaare linn. Ellen Niidi (2004) järgi erineb Lääne-Saaremaa keel Ida-Saaremaa omast selle poolest, et seal on olnud rohkem kontakte Rootsi ja vähem mandri-Eestiga, mistõttu on seal kõneldav keel eesti ühiskeelest märksa erinevam ning vanapärasem. Näiteks on arvatud, et Lääne-Saaremaale omane n-ö laulev intonatsioon pärineb kontaktidest rootsi keelega. (Niit 2004: 52, 56) Lääne-Saaremaa keelele omaseid jooni võib esineda ka Kesk-Saaremaal (Lonn, Niit 2002: 62).

1.3. Saarte murde palatalisatsiooni eripärad

Eesti ühiskeeles on palataliseeritud allofoon olemas alveolaaridel /l/, /n/, /s/, /t/. Saarte murdes aga esineb konsonantide palataliseerimises varieerumist. Kihnus võivad palataliseeruda ka muud konsonandid peale alveolaaride, nt *sup'p*, *kam'm*, *ok'k* 'vokk' (Sang 2009: 811). Hiiumaal puudub palatalisatsioon täielikult (Lonn, Niit 2002: 22). Mandri-Eesti ja Saaremaa siirdealal paiknevas Muhu murrakus esineb üldiselt rohkem ühisjooni läänemurdega, kuid palatalisatsioonisüsteem on sarnane Saaremaa omaga (Lonn, Niit 2002: 61; Niit 2008: 146; Viitso 2003: 190). Saarte murdes võib lisaks eelnimetatud alveolaaridele palataliseeruda ka /r/, mille palataliseerimine taandus Põhja-Eestis 20. sajandil. On tehtud tähelepanekuid, et Saaremaal on aga *i*-tüvelistes sõnades /r/-i palatalisatsioon veel tänapäevalgi säilinud, näiteks *nar'r*, *kur'k*, *ar'st*, *mär'ts*, *sar'v*. (Hint 1998: 154) Võrreldes teiste alveolaaridega on /r/-i palatalisatsioon maailma keeltes harv nähtus (Bateman 2011: 594).

Piirkonniti on varem uuritud palatalisatsiooni esinemist ühesilbilistes *i*-tüvelistes sõnades, kus konsonandile eelneb pikk vokaal, nt *paat*, *saan*, *pruut*, *kuul*. Murretevahelisest võrdlusest selgus, et saarte murdes pika vokaali järel konsonandi palatalisatsiooni enamasti ei esine. Murdekorpuse transkriptsioonide põhjal tehtud analüüsis leiti, et palatalisatsiooni esineb saarte murdes *i*-tüvelistes VVC-sõnades vaid 1% juhtudest (vt täpsemalt kaardilt 2). Analüüs näitas, et sellise struktuuriga sõnades esineb saartel hoopis prevokalisatsiooni, mis tähendab, et konsonandi ette on tekkinud siirdehäälik, mis realiseerub pika vokaali diftongistumisena, nt *paat* > *paet*; *saan* > *saen*. Lisaks saarte murdele ei esinenud VVC-sõnades palatalisatsiooni ka kirdemurdes. Võru ja Setu murdes oli aga lõpukonsonant pea alati palataliseeritud. Ülejäänud murdealadel esines varieerumist. (Põld 2016: 20; kaart 2)

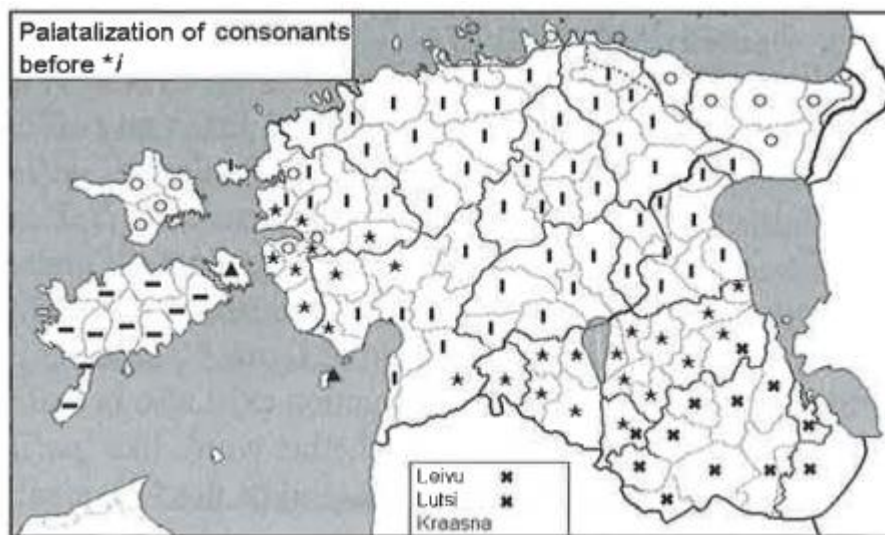

Kaart 2. Palatalisatsiooni esinemise sagedus VVC-sõnades eesti murrete korpuses murrakuti. (Põld 2016: 27)

Saaremaal kõneldava keele palatalisatsioonisüsteemi peamiseks eripäraks võrreldes eesti ühiskeelega on palatalisatsiooni puudumine *i*-tüvelistes sõnades *i* olemasolu korral ning palataliseerimine, kui *i*-d ei ole, nt *kot't* : *koti*; *on'n* : *onni*, *bus's* : *bussi*; *kor'v* : *korvi*. Kui ühiskeeles on palatalisatsiooni põhjustajateks konsonandile järgnev *i* või *j*, siis saarte murdes on seis vastupidine – *i*-le eelnev konsonant ei palataliseeru ning palatalisatsiooni esineb ainult *i* kadumise korral. (Lonn, Niit 2002: 22; Viitso 2003: 190–191, joonis 18, Hint 1998: 158)

Konsonantide palataliseerumist vokaali *i* ees murdeti on kujutatud kaardil 3 (Viitso 2003: 191, joonis 18). Kuna pärast türevokaali *i* kadumist võib mõnel juhul sõna eristamist võimaldada vaid palatalisatsioon, on loomulik, et sõnades nagu *kot't* või *jut't* (vrd *kott* : *kota*; *jutt* : *jutu*) on konsonant palataliseeritud. Kui sõna türevokaal on

säilinud, puudub sellistes sõnades palatalisatsioonil funktsionaalne väärtus. (Hint 1998: 154, 156)

Kaart 3. Konsonantide palatalisatsioon vokaali *i* ees eesti murretes.

Legend: ○ palatalisatsioon puudub; x palatalisatsioon esineb enamiku konsonantide ja konsonantühendite puhul nii *i* säilimise kui kao korral; | palatalisatsioon esineb dentaalide alghaosas nii *i* säilimise kui kao korral; – palatalisatsioon esineb dentaalide puhul ainult *i* kao korral; ★ palatalisatsioon esineb kõigi konsonantide puhul konsonandi alghaosas *i* kao korral; ▲ palatalisatsioon esineb enamiku konsonantide puhul *i* kao korral.

Kaardilt 3 on näha, et Saaremaa on ainus piirkond, kus palatalisatsioon on piiratud dentaalkonsonantidega⁴ ning seda esineb ainult juhul, kui türevokaal *i* on kadunud. Muhus leiab palatalisatsioon samuti aset vaid *i* lõpukao korral, kuid lisaks dentaalidele võivad palataliseeruda ka labiaal- ja velaarkonsonandid ja *h* (Viitso 2003: 190–191; joonis 18).

⁴ Viitso (2003) järgi on dentaalid need samad konsonandid, mida siinses töös on nimetatud alveolaarideks.

2. Materjal ja meetod

Selles peatükis antakse ülevaade töös kasutatud materjalist ja rakendatud meetoditest.

2.1. Materjal

Uurimistöö materjali kogusin 2018. aasta augustis ja septembris välitööde käigus Saaremaal. Keelejuhid valisin katsesse mugavusvalimi alusel. Keelejuhtide leidmiseks käisin näiteks kohalikes raamatukogudes (Taritu raamatukogus ja Kärla raamatukogus), sageli toimusid salvestused ka keelejuhtide kodudes või töökohtades (näiteks Kuressaare Gümnaasiumis). Soovin tänada keelejuhtide leidmisel kaasa aidanud raamatukoguhoidjaid, kunagist klassijuhatajat ja oma ema ning kõiki keelejuhte.

Tabelis 1 on toodud keelejuhid jagatuna päritolupiirkonna ja vanuse järgi gruppidesse.

Tabel 1. Keelejuhtide sooline ja vanuseline jagunemine ja keskmised vanused (\bar{x}) piirkonniti ja vanusegrupiti.

Piirkond	I grupp	II grupp	III grupp	\bar{x}
Kihelkonna		M47	M73	62
		M48	M79	
		N56	N73	70
			N80	
Kuressaare	M26	M48	M63	42
	M30			
	N23	N48		43
	N24	N49		
		N55		
		N59		
Kärla	M21			21,5
	M22			
	N18	N49		29
	N23			
	N28			
	N28			
\bar{x}	24	51	74	50

Katses osales kokku 24 keelejuhti, kellest 7 on Kihelkonnalt, 7 Kärlalt ning 10 Kuressaarest. Keelejuhtidest 10 on mees- ning 17 naissoost. Keelejuhtide sooline ja vanuseline koosseis on toodud tabelis 1. Jaotasin keelejuhid kolme vanusegruppi: I gruppi 18–30-aastased, II gruppi 31–59-aastased ja III gruppi 60–80-aastased.

Katse tarvis koostasin seotud teksti, kuhu paigutasin erinevates lausepositsioonides olevad katsesõnad (tekst on toodud lisas 1). Otsustasin katsesõnad asetada teksti selleks, et soodustada loomulikumat kõnet. Palusin keelejuhtidel paberilt teksti lugeda ja salvestasin loetud kõne.

Uurimistöö eesmärk on leida, kas Saaremaa vanapärane palatalisatsioonisüsteem, kus konsonandi palatalisatsiooni esineb ainult türevokaali *i* kadumise korral, on veel tänapäevalgi säilinud. Seetõttu valisin katsesõnadeks ühesilbilised *i*-tüvelised sõnad, mis lõppevad pika alveolaariga /l/, /n/, /r/, /s/, /t/ ning kus konsonandile eelneb lühike tagavokaal /a/, /o/, /u/ (katsetekst on toodud lisas 1). Konsonant /r/ esines ka konsonantühendeis, sest pika /r/-iga lõppevaid sõnu on eesti keeles vähe. Selleks, et siiski saarte murdes /r/-i palataliseerimise tänapäevasest seisust ülevaade saada, otsustasin lisaks pika /r/-iga lõppevatele sõnadele vaatluse alla võtta ka sõnad, kus /r/ esineb konsonantühendis (vt näide 1).

- (1) *Sel päeval oli emal suur kott **kurkidega**, mis ootasid **purki** panemist, ning lisaks veel **korvitäis** marju, millest tuli mitu potitäit moosi keeta. Vanaema teda enne koju ei lasknud, kui iga viimnegi **kurk purgis** ja **moosipurk** moosiga täidetud.*

Sõnad esinesid tekstis nominatiivis, kus konsonandile ei järgnenud *i*-d, ning eri käändeis, kus konsonandile järgnes *i*. Katsesõnad ning nende esinemissagedus tekstis on toodud tabelis 2.

Tabel 2. Katsesõnade loetelu konsonantide kaupa. Kui sõna genitiiv (gen.) ja partitiiv (part.) langevad kokku, on sulgudes toodud, kummas käändes katsesõna tekstis esines. Kui sõna esines tekstis rohkem kui ühel korral, on toodud sõna järel ka selle esinemiste arv.

/l/	/n/	/r/	/rC/	/s/	/t/
<i>pall – palli</i> (part.)	<i>pann – panniga</i>	<i>narr – narrida</i>	<i>arst – arsti</i> (gen.)	<i>kass 2x – kassi (gen.), kassi (part.)</i>	<i>matt – mati</i>
<i>roll – lolliks</i>	<i>onn 2x – onni (part.), onni (gen.), onniga</i>	<i>Nurr 3x – Nurriga 2x</i>	<i>korv – korvi</i> (gen.)	<i>loss – lossi</i> (gen.), <i>lossiks</i>	<i>kott 2x – kotis</i>
<i>kull – kullid</i>	<i>punn – punni (gen.)</i>		<i>vorst – vorsti (part.)</i>	<i>buss – bussiga</i>	<i>pott – poti</i> 2x
			<i>kurk – kurgi, kurki</i>		<i>mutt – muti</i>
			<i>purk – purgi, purki</i>		

2.2. Meetod

Andmete kogumiseks palusin keelejuhtidel lugeda katseteksti. Palusin igal katseisikul lugeda teksti kaks korda, et saada rohkem andmeid ning et keelejuhil tekst paremini meelde jääks. Pärast lugemist palusin keelejuhil loetu ka oma sõnadega ümber jutustada, kuid seda materjali siinses töös ei kasutata. Kõne salvestasin Sound Devices MixPre-6 helikaarti ja DPA 4088 seeria peamikrofoni kasutades. Salvestused toimusid eri keskkondades, kus tingimuseks oli vaikne ruum. Fotosid salvestusruumidest on toodud lisa 2.

Salvestatud helifailide märgendamisel kasutasin esmalt autosegmenteerijat (Alumäe jt 2018) ning seejärel kontrollisin märgenduse käsitsi üle, kasutades programmi Praat (Boersma, Weenink 2019). Märgendasin katsesõna, konsonandi ja eelneva vokaali. Pärast helifailide märgendamist Praatis kasutasin formantandmete leidmiseks optimaalsete formantlagede skripti (Escudero jt 2009 eeskujul). See skript leiab igale häälikule optimaalse formantlae, milles 30 punktist mõõdetud formantide varieeruvus võrreldes teiste lagedega on väikseim. Sellega saab automaatselt eemaldada laed, kus

formantide mõõtmispunktid on suure varieeruvusega. Selleks, et saadud F2 väärtused ei oleks liigselt mõjutatud vokaalile eelnevast konsonandist, mõõtsin vokaali F2 80% vokaali ulatuses, jättes välja esimesed 20% vokaalist. Seejärel võtsin vaatluse alla viimase kolmandiku mõõdetud osast ning võrdlesin saadud F2 andmeid *i*-ga ja *i*-ta sõnades, kasutades statistikaprogrammi R (The R Core Team 2018).

Statistiliseks analüüsiks kasutasin üldistatud lineaarset segamudelit (funktsioon *glmer*, R-i paketist *lme4*), kus sõltuvaks tunnuseks oli vokaali viimase kolmandiku F2 keskmine väärtus ja sõltumatuteks tunnusteks olid sugu (M – mees, N – naine), vanusegrupp (1, 2, 3), piirkond (khk - Kihelkonna, krs - Kuressaare, kar - Kärla), konsonant (/l/, /n/, /r/, /rC/, /s/, /t/) ja vokaal (/a/, /o/, /u/). Selleks, et eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata konsonandile eelnevaid vokaale paarikaupa võrrelda, kasutasin Tukey *post-hoc* testi (funktsioon *glht*, R-i paketist *multcomp*), mille abil leidsin olulised ja mitteolulised erinevused hääldusjuhtumite vahel. Seejärel koostasid nende põhjal tabeli, kuhu märkisin binaarse tunnuseks selle, kas palatalisatsioonisüsteem oli säilinud või mitte (T – säilinud, F – mittesäilinud). Tabeli põhjal tegin hii-ruut testi ja olulise mõju välja selgitamiseks arvutasin välja standardiseeritud Pearsoni jäägid, mille järgi on muutuja mõju uuritavale tunnusele oluline, kui jääk on suurem kui 1,96 (Levshina 2015: 217–221).

3. Uurimistulemused

Selles peatükis antakse ülevaade uurimistulemustest konsonantide ja piirkondade kaupa. Igas alapeatükis on joonised, mis kujutavad eri piirkondade mees- ja naiskeelejuhtide konsonandile eelnevate vokaalide F2 keskmisi sagedusi sõnades, kus konsonant võiks eeldatavalt olla palataliseeritud (y), ning sõnades, kus konsonandile järgneb *i*, ning palatalisatsiooni oodata ei ole (n). Lisaks joonistele on esitatud ka tabelid, kus on toodud eeldatavalt palataliseeritud (y) ning eeldatavalt palataliseerimata (n) konsonandile eelneva vokaali viimase kolmandiku (ehk mõõdetud 20.–30. punkti) F2 keskmised sagedused, nende vahed ning standardhälbed. Kuna karpdiagrammidel on esitatud mediaanväärtused ning tabelites keskmised väärtused, ei pruugi need alati kokku langeda. Analüüsimisel lähtun keskmistest väärtustest.

Analüüsitud sõnad nominatiivis on *pall, roll, kull, pann, onn, punn, narr, Nurr, arst, korv, vorst, kurk, purk, kass, loss, buss, matt, kott, pott* ja *mutt* ning muudes käänetes *palli, lolliks, kullid, panniga, onn, onniga, punni, narrida, Nurriga, arsti, korvi, vorsti, kurgi, kurki, purki, purki, kassi, lossi, lossiks, bussiga, mati, kotis, poti, muti* (vt täpsemalt peatükist 2 tabelist 2). Nominatiivis olevaid sõnu nimetatakse analüüsis ka (eeldatavalt) palataliseeritud ning muus käändes sõnu (eeldatavalt) palataliseerimata konsonandiga sõnadeks. Keelejuhtide jagunemine piirkonna, soo ja vanusegrupi järgi on toodud tabelis 3. Keelejuhtide täpsemat vanuselist jagunemist vt peatükist 2 tabelist 1.

Tabel 3. Keelejuhtide arv piirkonna (KHK, KRS, KÄR), soo ja vanusegrupi järgi.

vanusegrupp	sugu	KHK	KRS	KÄR	KOKKU
I	M		2	2	4
	N		2	4	6
II	M	2	1		3
	N	1	4	1	6
III	M	2	1		3
	N	2			2
KOKKU		7	10	7	27

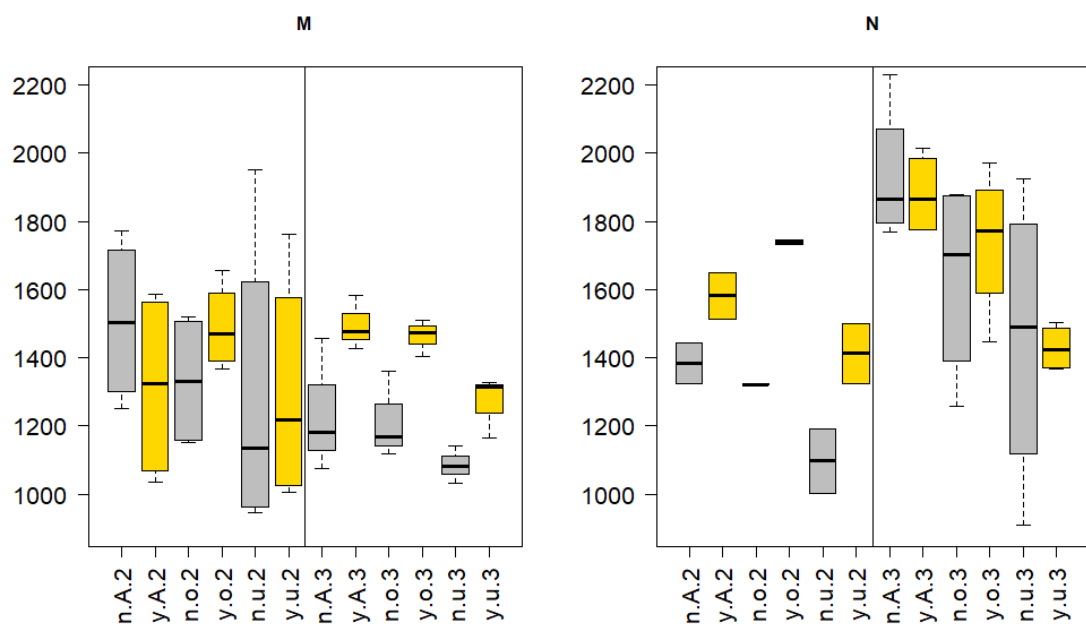
3.1. Konsonandile /l/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs piirkonniti

Selles alapeatükis antakse ülevaade keelejuhtide /l/-ile eelnevate vokaalide lõpusiiretest piirkondade kaupa. Katsesõnad, kus vaadeldud vokaalile eelnev konsonant on /l/, on nominatiivis *pall*, *kull*, *roll* ning muus käändes *palli* (part.), *kullid* ja *lolliks*.

3.1.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /l/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 1 on kujutatud Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt 1 on näha, et Kihelkonna teise vanusegrupi meeste vokaali /a/ F2 viimase kolmandiku mediaanväärtus on nominatiivis sõnas (*pall*) väiksem kui *i*-ga sõnas (*palli*), kuid /o/ ja /u/ mediaanväärtused on nominatiivis (sõnades *roll* ja *kull*) suuremad kui *i*-ga sõnades (*lolliks* ja *kullid*). Vokaali lõpusiirde teise formandi suurem väärtus viitab sellele, et konsonant on palataliseeritud. Kolmanda vanusegrupi meeste ja teise vanusegrupi naise vokaalide lõpusiirete F2 väärtused on eeldatavalt palataliseeritud sõnades suuremad kui palataliseerimata sõnades. Kolmanda vanusegrupi naiste puhul on /o/ F2 lõpusiirde mediaanväärtus sõnas *roll* suurem kui sõnas *lolliks* ning /u/ lõpusiirde F2 mediaanväärtus sõnas *kull* väiksem kui sõnas *kullid*. Vokaali /a/ puhul on kolmanda vanusegrupi naiste lõpusiirete F2 mediaanväärtused kummaski sõnas võrdsed. Nominatiivis ja *i*-ga sõnas olevate siirete sarnasus viitab sellele, et kummalgi juhul on konsonant hääldatud ühtmoodi kas palatalisatsiooniga või palatalisatsioonita, olenevalt F2 väärtuste suurusest.

Joonist toetab tabel 4, kus on toodud Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ning p-väärtused. Seda, kas vokaali lõpus olevate siirete F2 väärtused on nominatiivis ja *i*-ga sõnades teineteisest erinevad, testiti *post-hoc* testiga. Seda, et kaks gruppi on teineteisest statistiliselt erinevad, näitab p-väärtus, mis on väiksem kui 0,05. Kui p-väärtus on suurem kui 0,05, ei ole võrreldud muutujad teineteisest statistiliselt erinevad.

Joonis 1. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) eeldatavalt palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /l/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).

Tabel 4. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku (ehk 20.–30. punkti) keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe ⁵	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	2	a	1508	1317	-191	248	288	< 0,001
M	2	o	1334	1491	157	202	128	< 0,001
M	2	u	1293	1301	8	466	352	1
M	3	a	1239	1496	257	197	80	< 0,001
M	3	o	1215	1463	248	127	55	< 0,001
M	3	u	1086	1269	183	56	91	< 0,001
N	2	a	1384	1581	197	83	95	< 0,001
N	2	o	1322	1738	416	3	8	< 0,001
N	2	u	1098	1412	314	134	124	< 0,001
N	3	a	1933	1879	-54	207	124	1
N	3	o	1634	1741	107	300	219	0,02
N	3	u	1454	1429	-25	438	68	1

⁵ Vahe on eeldatavalt palataliseeritud konsonandile eelneva vokaali viimase kolmandiku F2 väärtus (20.–30.y) lahutatud eeldatavalt palataliseerimata konsonandile eelneva vokaali viimase kolmandiku F2 väärtusest (20.–30.n).

Tabelist 4 on näha, et Kihelkonna teise vanusegrupi meeste eeldatavalt palataliseeritud /l/-ile eelneva /a/ lõpusiirde F2 keskmine sagedus on 191 Hz võrra väiksem kui eeldatavalt palataliseerimata /l/-ile eelneva /a/ F2 lõpusiirde keskmine sagedus ($p < 0,001$). Palataliseeritud /l/-ile eelneva /o/ F2 lõpuosa keskmine sagedus võrreldes palataliseerimata vastega on aga 157 Hz võrra suurem ($p < 0,001$). /u/ puhul ei ole erinevus statistiliselt oluline ($p = 1$).

Kolmanda vanusegrupi meeste eeldatavalt palataliseeritud /l/-ile eelnevate vokaalide F2 lõpusiirete keskmised väärtused on suuremad kui palataliseerimata /l/-ile eelnevate vokaalide siirete omad: /a/ 257 Hz, /o/ 248 Hz ja /u/ 183 Hz võrra, ning need kõik on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p < 0,001$).

Teise vanusegrupi naise puhul on samad tendentsid: eeldatavalt palataliseeritud /l/-ile eelneva /a/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus võrreldes palataliseerimata vastega on suurem 197 Hz, /o/ oma 416 Hz ja /u/ oma 314 Hz võrra. Ka need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p < 0,001$).

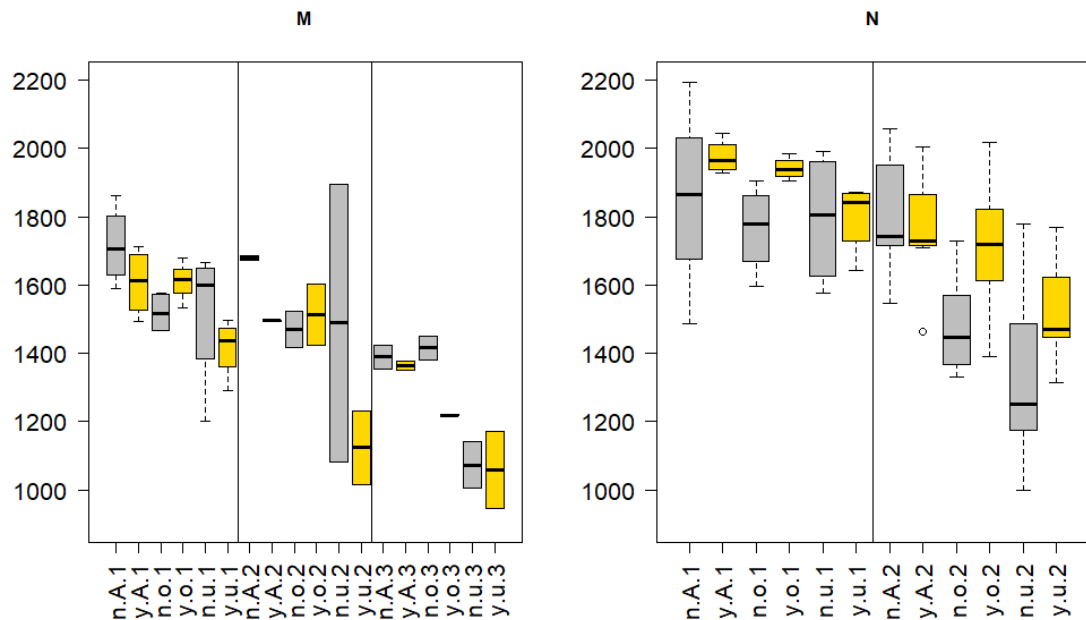
Kolmanda vanusegrupi naiste /o/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on eeldatavalt palataliseeritud /l/-ile eelnedes 107 Hz võrra suurem kui palataliseerimata konsonandile eelnedes ($p = 0,02$). Vokaalide /a/ ja /u/ lõpusiirete F2 sageduste vahelised erinevused nominatiivis ja *i*-ga sõnades ei ole statistiliselt olulised ($p = 1$).

Joonise ja tabeli analüüs viitavad sellele, et Kihelkonna kolmanda vanusegrupi meestel ja teise vanusegrupi naistel on pika /l/-iga lõppevates sõnades Saaremaale omane palatalisatsioonisüsteem säilinud: palatalisatsiooni esineb vaid *i* lõpukao korral. Teise vanusegrupi meeste ja kolmanda vanusegrupi naiste puhul esineb varieerumist: süsteem on säilinud vaid sõnades, kus /l/-ile eelneb vokaal /o/.

3.1.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /l/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 2 on kujutatud Kuressaare mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kuressaare meeskeelejuhtide hääldus on varieeruv ning sõltub suuresti vokaalist. Naiste häälduses on nominatiivis olevates ehk eeldatavalt

palataliseeritud konsonandiga lõppevates sõnades vokaalide lõpuosa F2 mediaanväärtused pigem suuremad kui eeldatavalt palataliseerimata vastetes.

Joonis 2. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) eeldatavalt palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /l/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).

Joonist toetab tabel 5, kus on toodud Kuressaare keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et Kuressaare esimese vanusegrupi meeste palataliseeritud /l/-ile eelneva /a/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on sõnas *pall* 107 Hz võrra väiksem kui sõnas *palli* ($p = 0,03$). Sõnas *kull* oleva /u/ lõpusiirde F2 keskmine sagedus on 100 Hz võrra väiksem kui sõnas *kullid* ($p = 0,03$). /o/ puhul ei ole erinevus statistiliselt oluline ($p = 0,2$).

Tabel 5. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1715	1608	-107	115	99	0,03
M	1	o	1520	1610	90	60	72	0,2
M	1	u	1516	1416	-100	214	88	0,03
M	2	a	1678	1495	-183	10	2	< 0,001
M	2	o	1469	1513	44	75	125	1
M	2	u	1489	1124	-365	575	154	< 0,001
M	3	a	1389	1364	-25	48	20	1
M	3	o	1416	1219	-197	50	2	< 0,001
M	3	u	1072	1058	-14	97	160	1
N	1	a	1848	1976	128	354	50	0,3
N	1	o	1765	1941	176	130	33	< 0,001
N	1	u	1795	1798	3	199	107	1
N	2	a	1803	1761	-42	173	161	0,95
N	2	o	1478	1714	236	136	189	< 0,001
N	2	u	1325	1520	195	247	147	< 0,001

Kuressaare teise vanusegrupi mehe palataliseeritud /l/-ile eelnevate /a/ ja /u/ F2 siirete keskmised väärtused on palataliseerimata konsonandile eelnenud vokaalide siiretest vastavalt 183 Hz ja 365 Hz võrra väiksemad. Mõlemad erinevused on statistiliselt olulised ($p < 0,001$). /o/ puhul pole siirete vaheline erinevus statistiliselt oluline ($p = 1$).

Kolmanda vanusegrupi mehe eeldatavalt palataliseeritud /l/-ile eelneva /o/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on palataliseerimata konsonandile eelneva siirde väärtusest 197 Hz võrra väiksem ($p < 0,001$). Vokaalide /a/ ja /u/ lõpusiirete F2 keskmiste väärtuste erinevused pole statistiliselt olulised (mõlema vokaali $p = 1$).

Kuressaare esimese vanusegrupi naiste häälduses on eeldatavalt palataliseeritud /l/-ile eelneva /o/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus palataliseerimata vastest 176 Hz võrra suurem ($p < 0,001$). Vokaalidele /a/ ja /u/ järgnevate siirete F2 keskmiste väärtuste erinevused ei ole statistiliselt olulised (/a/ puhul $p = 0,3$ ja /u/ puhul $p = 1$).

Kuressaare teise vanusegrupi naiste palataliseeritud /l/-ile eelnevate /o/ ja /u/ lõpusiirete F2 keskmised väärtused on palataliseerimata vastete omadest suuremad vastavalt 236

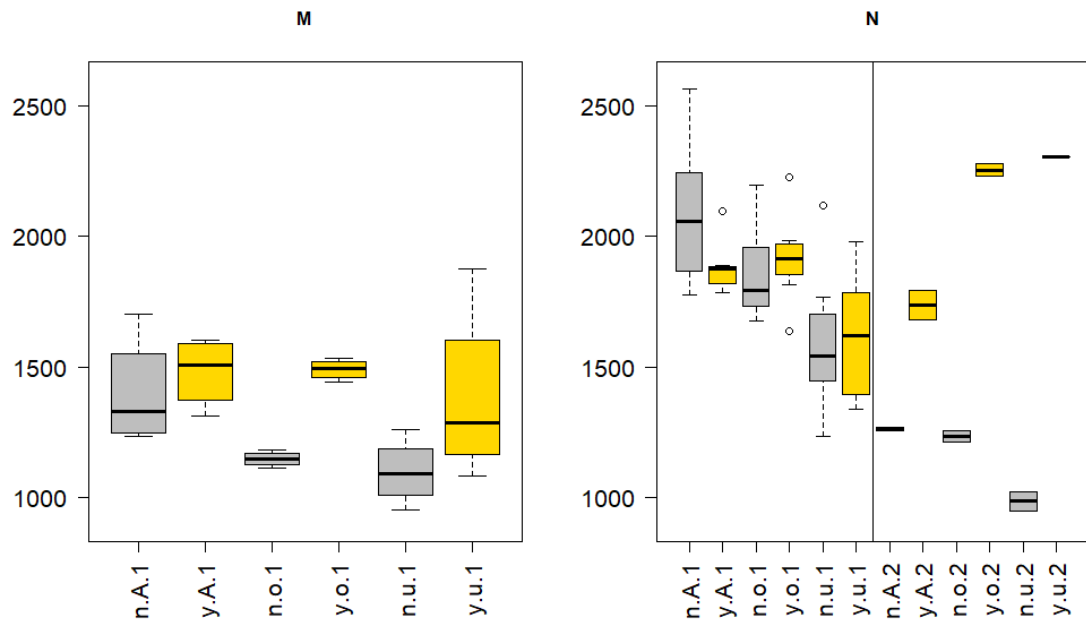
Hz ja 195 Hz võrra ning mõlemad erinevused on statistiliselt olulised (mõlema puhul $p < 0,001$). /a/ puhul ei ole siirete F2 väärtuste erinevused statistiliselt olulised ($p = 0,95$).

Saadud tulemused viitavad sellele, et Kuressaare meeskeelejuhtide seas ei ole /l/-i puhul Saaremaale omane palatalisatsioonisüsteem säilinud. Naiste seas esineb varieerumist. Esimese ja teise vanusegrupi puhul on süsteem säilinud sõnades, kus /l/-ile eelneb /o/. Teise vanusegrupi naistel on süsteem lisaks /o/-le säilinud ka /u/ puhul. Tuleb märkida, et esimese vanusegrupi naiste puhul on vokaalide F2 väärtused suured nii nominatiivis kui *i*-ga sõnas, mis viitab sellele, et keelejuhid palataliseerivad mõlemal juhul, kuid *i*-ga sõnas on palatalisatsioon nõrgem.

3.1.3. Kärla keelejuhtide konsonandile /l/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 3 on kujutatud Kärla mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kärla meeste häälduses on eeldatavalt palataliseeritud /l/-ile eelnevate vokaalide lõpuosa F2 mediaanväärtused suuremad kui eeldatavalt palataliseerimata vastetes. Sama kehtib ka Kärla teise vanusegrupi naise puhul. Esimesse vanusegruppi kuuluvate naiste häälduses aga esineb rohkem varieerumist ning F2 sagedus sõltub vokaalist.

Joonist toetab tabel 6, kus on toodud Kärla keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p -väärtused. Tabelist on näha, et Kärla esimese vanusegrupi meeste palataliseeritud /l/-i ees oleva /o/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on 343 Hz ja /u/ oma 284 Hz võrra suurem kui palataliseerimata vastes. Mõlema vokaali puhul on erinevused statistiliselt olulised ($p < 0,001$). /a/ puhul pole siirete vaheline erinevus statistiliselt oluline ($p = 0,14$).

Joonis 3. Kärle mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /l/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).

Tabel 6. Kärle kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /l/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1400	1481	81	215	134	0,14
M	1	o	1147	1490	343	31	39	< 0,001
M	1	u	1098	1382	284	126	344	< 0,001
N	1	a	2084	1879	-205	269	98	< 0,001
N	1	o	1855	1918	63	180	166	0,2
N	1	u	1591	1615	24	264	233	1
N	2	a	1261	1737	476	8	80	< 0,001
N	2	o	1234	2255	1021	30	34	< 0,001
N	2	u	984	2303	1319	50	NA ⁶	< 0,001

⁶ Kärle teise vanusegrupi naise kõnes esines sõna *kull* vaid ühel korral, sest esimesel lugemisel tegi ta lugemisvea ning seda sõna analüüsimisel ei kasutatud, mistõttu puudub tabelist standardhälve.

Kärla esimese vanusegrupi naiste eeldatavalt palataliseeritud /l/-i ees oleva /a/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on palataliseerimata /l/-i ees oleva /a/ siirde F2 väärtusest 205 Hz võrra väiksem ($p < 0,001$) (vt tabel 6). Vokaalidele /o/ ja /u/ järgnevate siirete F2 väärtuste erinevused pole statistiliselt olulised (/o/ puhul $p = 0,2$ ja /u/ puhul $p = 1$).

Kärla teise vanusegruppi kuuluva naise palataliseeritud /l/-i ees olevate vokaalide siirete F2 keskmised väärtused on palataliseerimata /l/-ile eelnevate vokaalide siirete väärtustest tunduvalt suuremad: /a/ oma 476 Hz, /o/ oma 1021 Hz ning /u/ oma 1319 Hz võrra. Kõik need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p < 0,001$).

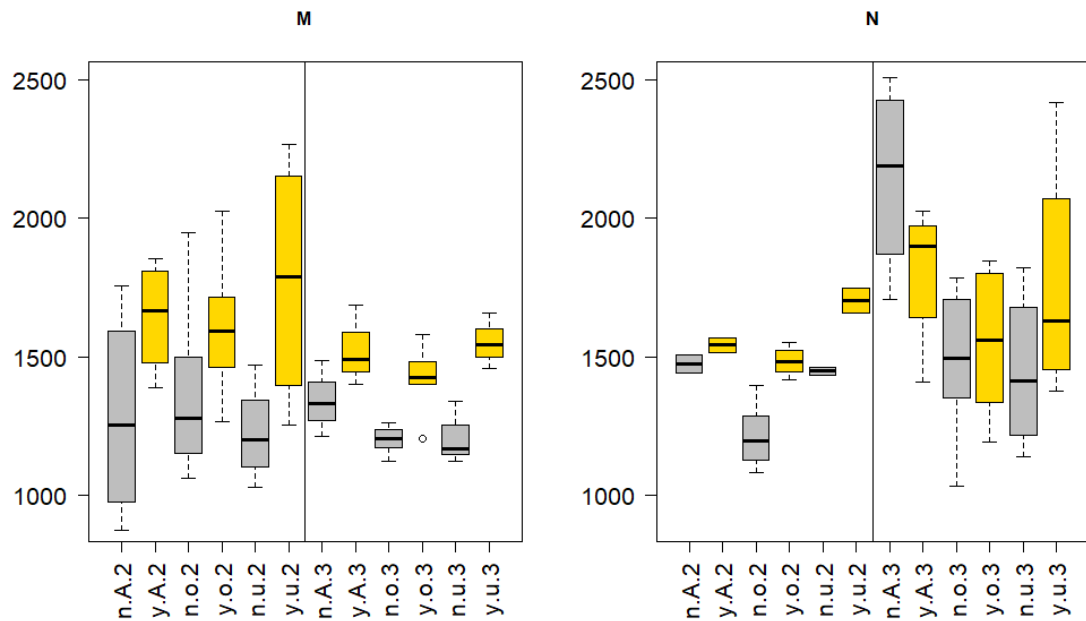
Need tulemused näitavad, et Kärla esimese vanusegrupi naistel ei ole /l/-i puhul Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud, kuid teise vanusegrupi naisel on. Esimese vanusegrupi meeste puhul esineb häälduses varieerumist: süsteem on säilinud vokaalide /o/ ja /u/ puhul, kuid /a/ puhul mitte.

3.2. Konsonandile /n/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs kihelkonniti

Selles alapeatükis antakse ülevaade keelejuhtide /n/-ile eelnevate vokaalide hääldusest piirkondade kaupa. Katsesõnad, kus vaadeldud vokaalile eelneb konsonant /n/, on nominatiivis *pann*, *onn* (2 x), *punn* ning muus käändes *panniga*, *punni* (gen.), *onni* (part.), *onniga*.

3.2.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /n/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 4 on kujutatud Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide lõpusiirete F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et teise ja kolmanda vanusegrupi meeste ja teise vanusegrupi naiste häälduses on vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused nominatiivis ehk eeldatavalt palataliseeritud sõnades suuremad kui *i*-ga sõnades. Kolmanda vanusegrupi naiste puhul kehtib sama tendents vokaalide /o/ ja /u/ puhul, kuid /a/ puhul mitte.

Joonis 4. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /n/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).

Joonist toetab tabel 7, kus on toodud keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

Tabel 7. Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	2	a	1285	1645	360	388	207	< 0,001
M	2	o	1356	1605	249	270	230	< 0,001
M	2	u	1225	1775	550	183	460	< 0,001
M	3	a	1344	1527	183	137	147	< 0,001
M	3	o	1203	1421	218	47	123	< 0,001
M	3	u	1211	1553	342	113	102	< 0,001
N	2	a	1474	1543	69	46	37	1
N	2	o	1214	1485	271	112	57	< 0,001
N	2	u	1449	1703	254	19	63	< 0,001
N	3	a	2148	1807	-341	353	273	< 0,001
N	3	o	1492	1556	64	243	250	0,01
N	3	u	1448	1763	315	297	459	< 0,001

Tabelist 7 on näha, et Kihelkonna teise vanusegrupi meeste eeldatavalt palataliseeritud /n/-ile eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 keskmised väärtused on suuremad kui palataliseerimata /n/-ile eelnevate siirete väärtused: /a/ oma 360 Hz, /o/ oma 249 Hz ja /u/ oma 550 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi puhul $p < 0,001$).

Kolmanda vanusegrupi meeste palataliseeritud /n/-ile eelneva /a/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on palataliseerimata vaste F2 väärtusest suurem 183 Hz, /o/ oma 218 Hz ja /u/ oma 342 Hz võrra ning ka need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p < 0,001$).

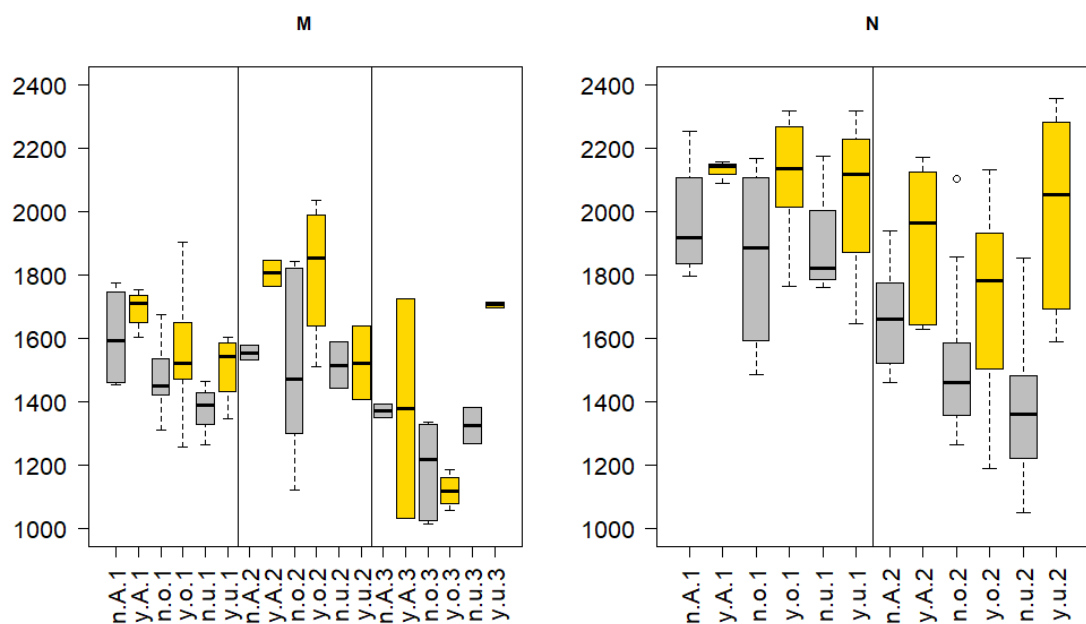
Samad tendentsid kehtivad teise vanusegrupi naise puhul: /o/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on eeldatavalt palataliseeritud /n/-ile eelnedes 271 Hz ning /u/ siirde väärtus 254 Hz võrra suurem kui *i*-ga sõnas ($p < 0,001$). /a/ puhul pole siirete vahelised erinevused statistiliselt olulised ($p = 1$).

Kolmanda vanusegrupi naiste /o/ ja /u/ puhul on lõpusiirete F2 keskmised väärtused nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades: /o/ oma 64 Hz ja /u/ oma 315 Hz võrra (/o/ puhul $p = 0,01$ ja /u/ puhul $p < 0,001$). Vokaali /a/ lõpus oleva siirde F2 väärtus on aga nominatiivis /n/-ile eelnedes 341 Hz võrra väiksem kui *i*-ga sõnas ($p < 0,001$).

Need tulemused viitavad, et Kihelkonna esimese ja teise vanusegrupi meeskeelejuhtidel on /n/-iga lõppevates sõnades Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud. Naistel on süsteem mõlemas vanusegrupis säilinud /o/ ja /u/ puhul, kuid /a/ puhul mitte.

3.2.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /n/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 5 on kujutatud Kuressaare mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt 5 on näha, et Kuressaare esimese ja teise vanusegrupi meeste ja naiste vokaalide F2 mediaanväärtused on nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades. Üldjuhul kehtib sama tendents ka kolmanda vanusegrupi mehe häälduses, kuid mitte vokaali /o/ puhul.

Joonis 5. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /n/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).

Joonist toetab tabel 8, kus on toodud Kuressaare keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

Tabelist 8 on näha, et Kuressaare esimese vanusegrupi meeste vokaalide /o/ ja /u/ F2 keskmised väärtused on nominatiivis ehk eeldatavalt palataliseeritud /n/-ile eelneses suuremad kui palataliseerimata /n/-i ees: /o/ oma 84 Hz ja /u/ oma 136 Hz võrra. Mõlemal juhul on erinevused statistiliselt olulised ($p < 0,001$). Vokaali /a/ puhul pole siirete F2 väärtuste erinevused statistiliselt olulised ($p = 0,1$).

Kuressaare teise vanusegrupi mehe häälduses on vokaalide /a/ ja /o/ lõpusiirete F2 väärtused eeldatavalt palataliseeritud /n/-i ees suuremad: /a/ puhul 250 Hz ja /o/ puhul 380 Hz võrra. Mõlemad erinevused on statistiliselt olulised ($p < 0,001$). Vokaali /u/ puhul pole lõpusiirete F2 keskmiste väärtuste erinevused statistiliselt olulised ($p = 1$).

Tabel 8. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1603	1693	90	166	64	0,1
M	1	o	1473	1557	84	98	195	< 0,001
M	1	u	1373	1509	136	100	114	< 0,001
M	2	a	1555	1805	250	32	56	< 0,001
M	2	o	1505	1813	308	286	230	< 0,001
M	2	u	1515	1522	7	102	165	1
M	3	a	1372	1378	6	30	491	1
M	3	o	1190	1119	-71	142	54	0,1
M	3	u	1324	1706	382	80	13	< 0,001
N	1	a	1971	2133	162	200	29	< 0,001
N	1	o	1849	2114	265	279	187	< 0,001
N	1	u	1894	2049	155	190	285	< 0,001
N	2	a	1664	1907	243	169	248	< 0,001
N	2	o	1504	1677	173	203	368	< 0,001
N	2	u	1378	2001	623	246	308	< 0,001

Kuressaare kolmanda vanusegrupi mehe palataliseeritud /n/-ile eelneva /u/ F2 keskmine väärtus on 382 Hz võrra suurem kui eeldatavalt palataliseeritud /n/-ile eelneva vokaali F2 väärtus ($p < 0,001$). Vokaalide /a/ ja /o/ siirete F2 keskmiste väärtuste erinevused pole statistiliselt olulised (/a/ puhul $p = 1$ ja /o/ puhul $p = 0,1$).

Kuressaare esimese vanusegrupi naiste palataliseeritud /n/-ile eelnevate vokaalide siirete F2 väärtused on suuremad kui palataliseerimata /n/-ile eelnevate vokaalide omad: /a/ puhul 162 Hz, /o/ 265 puhul Hz ning /u/ puhul 155 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide puhul $p < 0,001$).

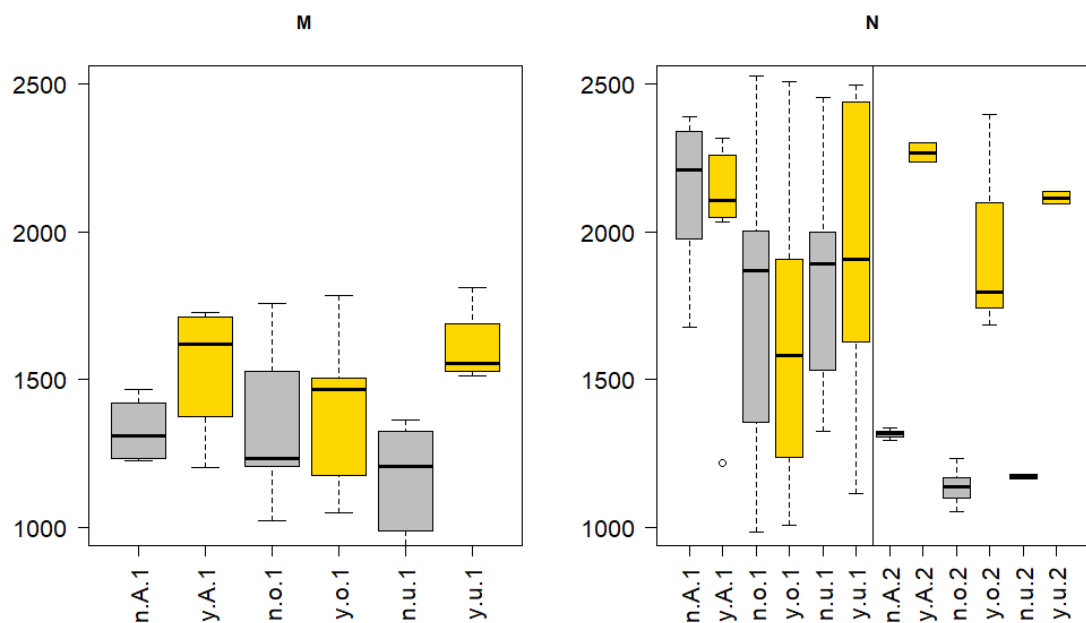
Kuressaare teise vanusegrupi naiste häälduses kehtivad samad tendentsid. Vokaalidele järgnevate siirete F2 keskmised väärtused on nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades: /a/ puhul 243 Hz, /o/ puhul 173 Hz ja /u/ puhul 623 Hz võrra. Ka need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi puhul $p < 0,001$).

Need tulemused viitavad, et Kuressaare meeste puhul esineb lühikese vokaali järgse pika /n/-i häälduses varieerumist. Esimese vanusegrupi meestel on Saaremaale

iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud /o/ ja /u/ puhul ning teise vanusegrupi mehel /a/ ja /o/ puhul. Kolmanda vanusegrupi mehel on süsteem säilinud vaid sõnades, kus /n/-ile eelneb /u/. Kuressaare naistel on mõlemas vanusegrupis süsteem kõigi vokaalide puhul säilinud, kuid nagu /l/-i puhul, on ka /n/-ile eelnevate lõpusiirete väärtused suured nii *i*-ta kui *i*-ga sõnas, mis viitab sellele, et mõlemal juhul on lõpukonsonant palataliseeritud, kuid *i*-ga sõnas nõrgem.

3.2.3. Kärle keelejuhtide konsonandile /n/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 6 on kujutatud Kärle mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmist vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kärle esimese vanusegrupi meeste ja teise vanusegrupi naise häälduses on vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused eeldatavalt palataliseeritud /n/-ile eelnedes suuremad kui eeldatavalt palataliseerimata /n/-i ees. Esimese vanusegrupi naiste puhul esineb häälduses varieerumist: /u/ lõpusiirde F2 mediaanväärtus on nominatiivis olevas sõnas suurem kui *i*-ga sõnas, kuid /a/ ja /o/ puhul mitte.

Joonis 6. Kärle mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /n/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).

Joonist toetab tabel 9, kus on toodud Kärla keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et Kärla esimese vanusegrupi meeste palataliseeritud /n/-ile eelnevate vokaalide siirete F2 keskmised väärtused on suuremad kui eeldatavalt palataliseerimata konsonandile eelnevate vokaalide omad: /a/ puhul 216 Hz, /o/ puhul 62 Hz ning /u/ puhul 452 Hz võrra. Erinevused on statistiliselt olulised (/a/ ja /u/ puhul $p < 0,001$; /o/ puhul $p = 0,01$).

Tabel 9. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /n/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1327	1543	216	115	240	$< 0,001$
M	1	o	1329	1391	62	227	239	0,01
M	1	u	1156	1608	452	227	138	$< 0,001$
N	1	a	2139	2044	-95	251	350	0,002
N	1	o	1712	1613	-99	430	450	$< 0,001$
N	1	u	1828	1945	117	358	495	$< 0,001$
N	2	a	1316	2268	952	21	46	$< 0,001$
N	2	o	1137	1919	782	68	323	$< 0,001$
N	2	u	1173	2114	941	10	30	$< 0,001$

Kärla esimese vanusegrupi naiste /a/ ja /o/ lõpusiirete F2 keskmised väärtused on eeldatavalt palataliseeritud /n/-ile eelnedes väiksemad: /a/ oma 95 Hz ja /o/ oma 99 Hz võrra. Mõlemad erinevused on statistiliselt olulised (/a/ puhul $p = 0,002$ ja /o/ puhul $p < 0,001$). /u/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on nominatiivis ehk eeldatavalt palataliseeritud /n/-ile eelnedes 117 Hz võrra suurem kui palataliseerimata vastes ja ka see erinevus on statistiliselt oluline ($p < 0,001$).

Kärla teise vanusegrupi naise vokaalide siirete F2 keskmised väärtused on palataliseeritud /n/-ile eelnedes suuremad kui palataliseerimata /n/-i ees: /a/ oma 952 Hz, /o/ oma 782 Hz ning /u/ oma 941 Hz võrra. Kõigi vokaalide puhul on erinevused statistiliselt olulised ($p < 0,001$).

Tulemuste analüüsi põhjal võib öelda, et Kärla esimese vanusegrupi meestel ja teise vanusegrupi naisel on kõigi vokaalide järel konsonandi /n/ puhul Saaremaale

iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud. Esimese vanusegrupi naiste puhul näitavad suured standardhälbed, et selles grupis esineb suurt varieerumist. Tulemused viitavad, et vokaalide /a/ ja /o/ puhul ei ole Kärle esimese vanusegrupi naistel süsteem säilinud. Vokaali /u/ puhul on siirete F2 erinevused *i*-ga ja *i*-ta sõnades statistiliselt olulised, kuid suur varieerumine viitab, et süsteem on säilinud osal keelejuhtidest, kuid mitte kõigil.

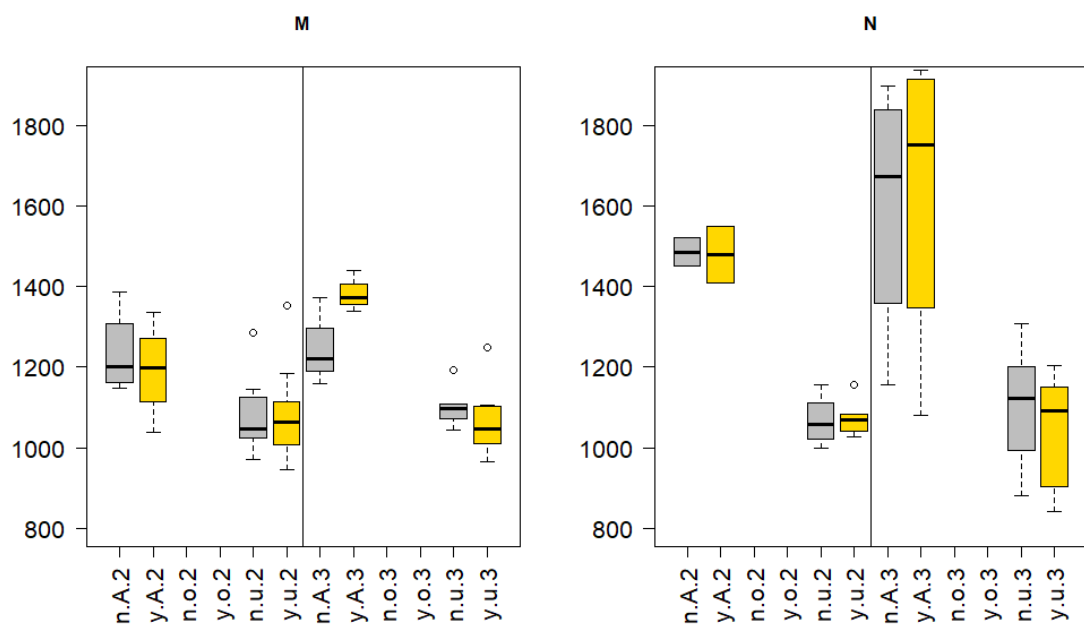
3.3. Konsonandile /r/ eelnevate vokaalide F2 analüüs kihelkonniti

Selles alapeatükis antakse ülevaade keelejuhtide /r/-ile eelnevate vokaalide hääldusest piirkondade kaupa. Katsesõnad, kus vaadeldud vokaalile eelnev konsonant on /r/, on nominatiivis *narr*, *Nurr* (3x) ning muus käändes *narrida*, *Nurriga* (2x). Sõnu, kus konsonandile /r/ eelneks /o/, tekstis ei esinenud.

3.3.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /r/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 7 on kujutatud Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kihelkonna teise vanusegrupi keelejuhtidel on /r/-i puhul nominatiivis ja *i*-ga sõnades vokaalide F2 lõpuosa mediaanväärtused võrdlemisi sarnased, mis /r/-i puhul viitab palatalisatsiooni puudumisele kummaski variandis. Kolmanda vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide häälduses on eeldatavalt palataliseeritud /r/-iga lõppevas sõnas /a/ lõpusiirde F2 mediaanväärtus suurem kui *i*-ga ehk eeldatavalt palataliseerimata vastes. Vokaali /u/ puhul on kolmanda vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide häälduses nominatiivis siirete F2 mediaanväärtused väiksemad kui *i*-ga sõnas.

Joonist toetab tabel 10, kus on toodud Kihelkonna keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et Kihelkonna teise vanusegrupi meeste vokaalide /a/ ja /u/ lõpusiirete F2 keskmiste väärtuste erinevused ei ole statistiliselt olulised (mõlema vokaali puhul $p = 1$).

Joonis 7. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /r/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).

Tabel 10. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	2	a	1235	1193	-42	107	122	1
M	2	u	1080	1078	-2	98	109	1
M	3	a	1250	1384	134	110	51	< 0,001
M	3	u	1101	1063	-38	51	85	0,6
N	2	a	1486	1479	-7	50	100	1
N	2	u	1067	1075	8	65	46	1
N	3	a	1599	1629	30	327	393	1
N	3	u	1103	1040	-63	142	134	0,001

Kolmanda vanusegrupi meeste /a/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on eeldatavalt palataliseeritud /r/-ile eelnes 134 Hz võrra suurem ($p < 0,001$) (vt tabel 10). Vokaali /u/ puhul ei ole siirete F2 keskmised väärtused teineteisest statistiliselt oluliselt erinevad ($p = 0,6$).

Kihelkonna teise vanusegrupi naise /a/ ja /u/ lõpusiirete F2 keskmised väärtused ei ole samuti teineteisest statistiliselt olulised (mõlema puhul $p = 1$).

Kolmanda vanusegrupi naiste puhul on vokaali /u/ siirde F2 keskmine väärtus nominatiivis 63 Hz võrra väiksem kui *i*-ga sõnas ($p = 0,001$). Vokaalile /a/ järgnevate lõpusiirete F2 keskmiste väärtuste erinevus nominatiivis ja *i*-ga sõnas ei ole statistiliselt oluline ($p = 1$).

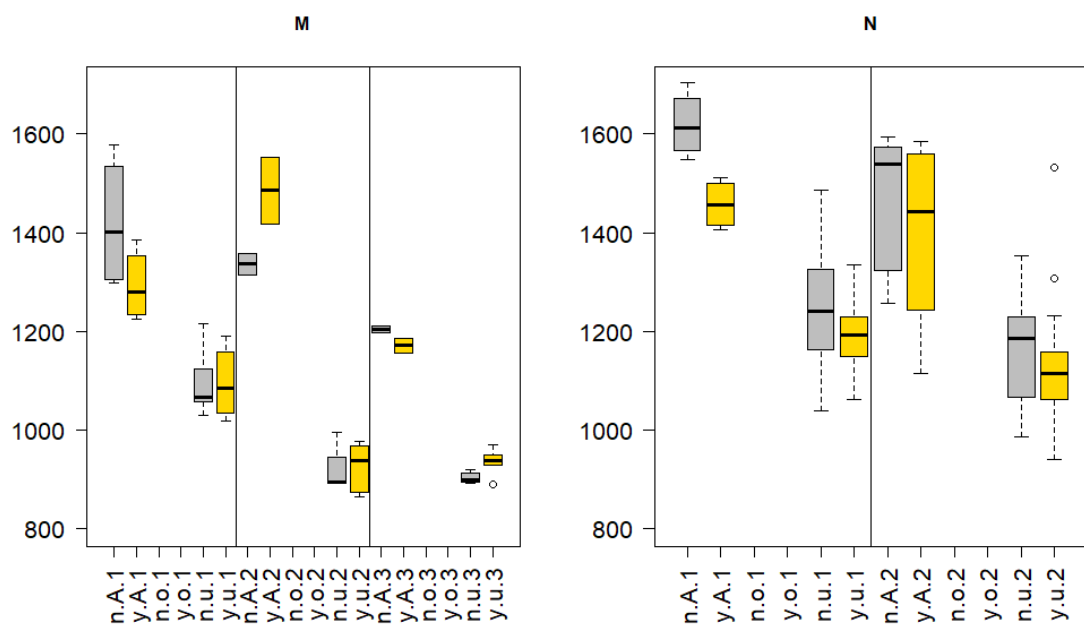
Need tulemused viitavad, et pika /r/-i puhul on Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud vaid kolmanda vanusegrupi meestel sõnas, kus /r/-ile eelneb /a/. Teistes gruppides süsteem säilinud ei ole.

3.3.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /r/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 8 on kujutatud Kuressaare mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Kuressaare teise vanusegrupi meeskeelejuhtide /a/ lõpusiirde F2 mediaanväärtus on sõnas *narr* suurem kui sõnas *narrida*, kuid ülejäänud keelejuhtide häälduses on vokaali /a/ puhul tendents vastupidine. Sõnas *Nurr* on vokaali /u/ lõpusiirde F2 mediaanväärtus meeskeelejuhtide häälduses suurem, kuid naistel väiksem.

Joonist toetab tabel 11, kus on toodud Kuressaare keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p -väärtused. Tabelist 11 on näha, et Kuressaare esimese vanusegrupi meeste eeldatavalt palataliseeritud /r/-ile eelneva /a/ siirde F2 sagedus on 128 Hz võrra väiksem kui palataliseeritud /r/-ile eelneva /a/ oma ($p < 0,001$). /u/ puhul pole erinevus statistiliselt oluline ($p = 1$).

Teise vanusegrupi mehe eeldatavalt palataliseeritud /r/-ile eelneva /a/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on 149 Hz võrra suurem kui palataliseerimata /r/-ile eelneva /a/ siirde F2 väärtus ($p = 0,006$). /u/ puhul ei ole siirete F2 keskmiste väärtuste erinevused statistiliselt olulised ($p = 1$).

Joonis 8. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /r/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).

Tabel 11. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1420	1292	-128	137	74	< 0,001
M	1	u	1096	1094	-2	69	65	1
M	2	a	1336	1485	149	30	95	0,006
M	2	u	926	926	0	60	47	1
M	3	a	1204	1171	-33	10	21	1
M	3	u	902	935	33	13	26	1
N	1	a	1620	1458	-162	68	51	0,001
N	1	u	1248	1192	-56	136	79	0,03
N	2	a	1465	1399	-66	143	186	0,03
N	2	u	1158	1123	-35	99	122	0,06

Kuressaare kolmanda vanusegrupi mehe /a/ ja /u/ lõpusiirete F2 keskmised väärtused ei ole nominatiivis ja *i*-ga sõnades teineteisest erinevad (mõlema vokaali $p = 1$).

Kuressaare esimese vanusegrupi naiste vokaalide lõpusiirete F2 keskmised väärtused on palataliseeritud /r/-ile eelneses väiksemad kui palataliseerimata /r/-i ees: /a/ puhul 162

Hz ja /u/ puhul 56 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (/a/ puhul $p = 0,001$ ja /u/ puhul $p = 0,03$).

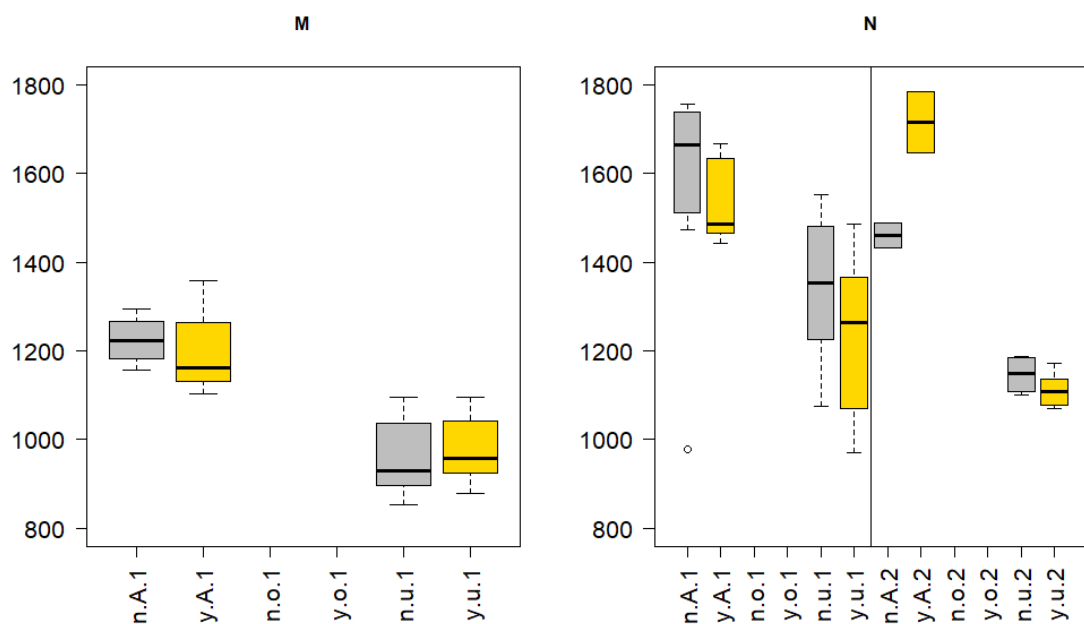
Teise vanusegrupi naiste puhul ilmneb sama tendents: /a/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on palataliseeritud /r/-ile eelnedes väiksem 66 Hz ($p = 0,03$). /u/ puhul ei ole erinevus statistiliselt oluline ($p = 0,06$).

Need tulemused viitavad, et Saaremaale omane palatalisatsioonisüsteem, kus konsonant on palataliseeritud vaid *i* lõpukao korral, ei ole /r/-i puhul üldjuhul Kuressaare keelejuhtidel säilinud. Süsteem on säilinud vaid teise vanusegrupi meeskeelejuhil sõnas, kus /r/-ile eelneb /a/ (sõnas *narr*). Naiste häälduses esineb vastupidist tendentsi: siirete F2 väärtused on suuremad hoopis sõnades, kus palatalisatsiooni oodata ei ole.

3.3.2. Kärla keelejuhtide konsonandile /r/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 9 on kujutatud Kärla mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Kärla teise vanusegrupi naiskeelejuhi häälduses on sõnas *narr* vokaali lõpusiirde F2 mediaanväärtus suurem kui sõnas *narrida*. Esimese vanusegrupi naiste ja meeste häälduses on /a/ puhul tendents vastupidine. Sõnas *Nurr* on Kärla esimese vanusegrupi meeste /u/ lõpusiirde F2 mediaanväärtus suurem kui sõnas *Nurriga*, kuid kummagi vanusegrupi naistel on /u/ F2 mediaanväärtused nominatiivis väiksemad.

Joonist toetab tabel 12, kus on toodud Kärla keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et Kärla esimese vanusegrupi meeste /a/ ja /u/ lõpusiirete F2 väärtuste erinevused ei ole teineteisest statistiliselt olulised (mõlema vokaali puhul $p = 1$).

Joonis 9. Kärla mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /r/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).

Tabel 12. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /r/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1225	1197	-28	57	111	1
M	1	u	959	981	22	88	76	1
N	1	a	1570	1535	-35	259	93	0,8
N	1	u	1333	1232	-101	159	154	< 0,001
N	2	a	1460	1716	256	39	97	< 0,001
N	2	u	1147	1113	-34	45	38	0,9

Kärla esimese vanusegrupi naiste vokaali /u/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on nominatiivis ehk eeldatavalt palataliseeritud /r/-ile eelnes 101 Hz võrra väiksem kui *i*-ga sõnas ($p < 0,001$). Vokaali /a/ lõpusiirete F2 keskmiste väärtuste erinevused ei ole statistiliselt olulised ($p = 1$).

Kärla teise vanusegrupi naise /a/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on eeldatavalt palataliseeritud /r/-ile eelnes 256 Hz võrra suurem kui eeldatavalt palataliseerimata

/r/-i ees ning see erinevus on statistiliselt oluline ($p < 0,001$). Vokaali /u/ siirete keskmiste väärtuste erinevused pole statistiliselt olulised ($p = 0,9$).

Need tulemused viitavad, et Kärla keelejuhtidest on Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud vaid kolmanda vanusegrupi naisel, kelle häälduses on /r/ palataliseeritud sõnas *narr*. Teistel keelejuhtidel süsteem säilinud ei ole, kuid nagu Kuressaare keelejuhtidelgi, esines ka Kärla keelejuhtide puhul vokaali lõpusiirde suuremat F2 väärtust sõnades, kus /r/-ile järgneb türevokaal *i*. Sarnaselt eelmistele konsonantidele, esines ka /r/-i puhul esimese vanusegrupi naiste häälduses varieerumist.

3.4. Konsonantühendile /rC/ eelnevate vokaalide F2 analüüs

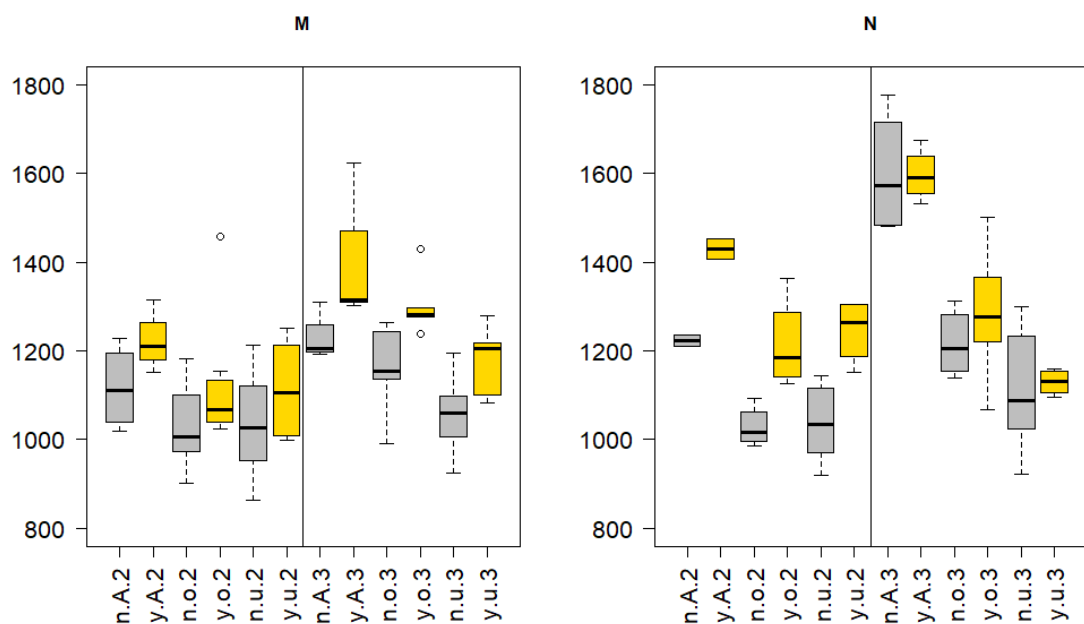
kihelkonniti

Selles alapeatükis antakse ülevaade keelejuhtide konsonantühendile /rC/ eelnevate vokaalide hääldusest piirkondade kaupa. Katsesõnad, kus vaadeldud vokaalidele järgneb konsonantühend /rC/, on nominatiivis *arst*, *korv*, *vorst*, *kurk*, *purk* ning muus käändes *arsti* (gen.), *korvi* (gen.), *vorsti* (part.), *kurgi*, *kurki*, *purgi*, *purki*.

3.4.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonantühendile /rC/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 10 on kujutatud Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kihelkonna keelejuhtide häälduses on nominatiivis olevates sõnades vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused enamasti suuremad kui *i*-ga sõnades.

Joonist toetab tabel 13, kus on toodud Kihelkonna keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide lõpusiirete F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Jooniselt on näha, et Kihelkonna teise vanusegrupi meeste eeldatavalt palataliseeritud /rC/-le eelnevate vokaalide siirete F2 keskmised väärtused on suuremad kui palataliseerimata vastete omad: /a/ oma 105 Hz, /o/ oma 90 Hz ning /u/ oma 74 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (/a/ puhul $p = 0,002$ ning /o/ ja /u/ puhul $p < 0,001$).

Joonis 10. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /rC/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).

Tabel 13. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	2	a	1117	1222	105	95	69	0,002
M	2	o	1030	1120	90	97	143	< 0,001
M	2	u	1039	1113	74	106	113	< 0,001
M	3	a	1236	1414	178	65	183	< 0,001
M	3	o	1158	1300	142	97	66	< 0,001
M	3	u	1054	1182	128	74	75	< 0,001
N	2	a	1223	1430	207	17	33	< 0,001
N	2	o	1029	1214	185	47	105	< 0,001
N	2	u	1038	1246	208	86	74	< 0,001
N	3	a	1600	1597	-3	143	59	1
N	3	o	1217	1287	70	70	133	0,009
N	3	u	1116	1130	14	117	25	1

Kolmanda vanusegrupi meeste puhul on tendentsid samad: eeldatavalt palataliseeritud /rC/-le eelneva /a/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on nominatiivis suurem 178 Hz, /o/ oma 142 Hz ning /u/ oma 128 Hz võrra. Ka need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide puhul $p < 0,001$).

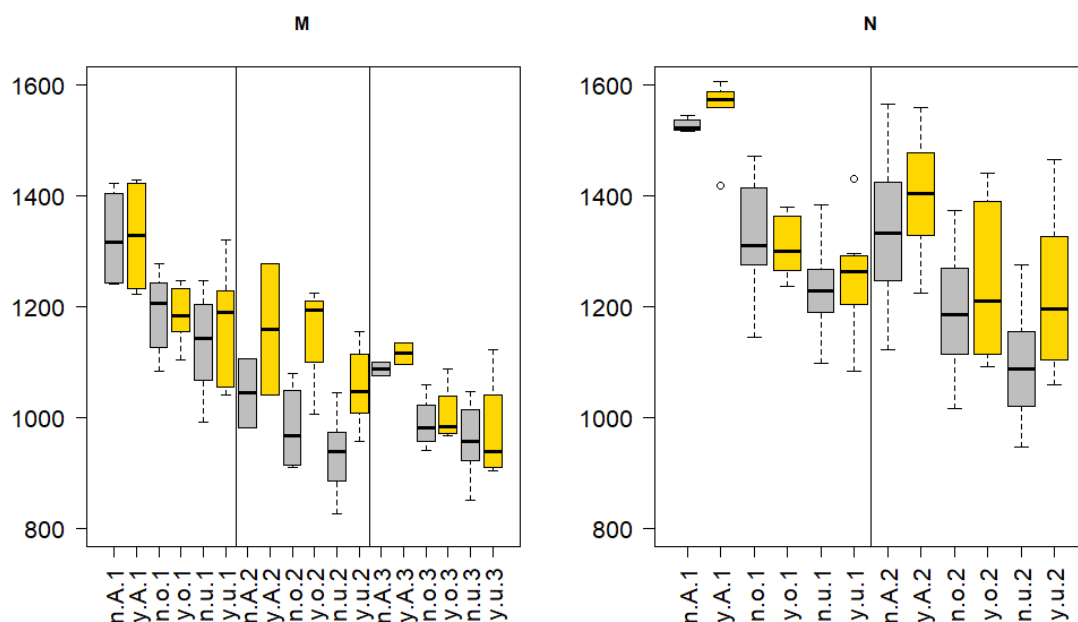
Teise vanusegrupi naise puhul on samuti eeldatavalt palataliseeritud /rC/-le eelnevate vokaalide siirete F2 keskmised väärtused suuremad kui palataliseerimata vastetes: /a/ puhul 207 Hz, /o/ puhul 185 Hz ning /u/ puhul 208 Hz võrra. Need erinevused on samuti statistiliselt olulised (kõigi vokaalide puhul $p < 0,001$).

Kolmanda vanusegrupi naiste /o/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on eeldatavalt palataliseeritud /rC/-le eelneses 70 Hz võrra suurem kui palataliseerimata konsonantühendi ees ning see erinevus on statistiliselt oluline ($p = 0,009$). Vokaalide /a/ ja /u/ puhul pole lõpusiirete F2 erinevused statistiliselt olulised (mõlema puhul $p = 1$).

Need tulemused viitavad, et sõnades, mis lõppevad konsonantühendiga, kus esimeseks konsonandiks on /r/, on Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem Kihelkonna keelejuhtidel enamasti säilinud. Erandiks on Kihelkonna kolmanda vanusegrupi naised, kelle häälduses on süsteem säilinud vaid sõnades, kus konsonantühendile eelneb /o/ (sõnades *korv* ja *vorst*). Kihelkonna kolmanda vanusegrupi naiste vokaali /a/ puhul viitavad siirete suured F2 väärtused sellele, et konsonant on palataliseeritud nii *i*-ga kui *i*-ta sõnas.

3.4.2. Kuressaare keelejuhtide konsonantühendile /rC/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 11 on kujutatud Kuressaare mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt 11 on näha, et esimese ja teise vanusegrupi meeste ja teise vanusegrupi naiste häälduses on vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades. Kolmanda vanusegrupi meestel ja esimese vanusegrupi naistel kehtivad üldjuhul samad tendentsid, kuid meestel on erandiks on vokaal /u/ ning naistel vokaal /o/, mille siirete mediaanväärtused on nominatiivis väiksemad kui *i*-ga sõnades.

Joonis 11. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /rC/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).

Joonist toetab tabel 14, kus on toodud Kuressaare keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et Kuressaare esimese vanusegrupi meeste vokaalide lõpusiirete F2 keskmiste väärtuste erinevused ei ole statistiliselt olulised (/a/ ja /o/ puhul $p = 1$; /u/ puhul $p = 0,7$).

Teise vanusegruppi kuuluva Kuressaare mehe vokaalide /o/ ja /u/ lõpusiirete F2 keskmised väärtused on palataliseeritud /rC/-le eelneses suuremad: /o/ oma 173 Hz, /u/ oma 123 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (mõlema puhul $p < 0,001$). /a/ puhul statistiliselt oluline erinevus puudub ($p = 0,07$).

Kolmanda vanusegrupi mehel ei ole vokaalide puhul lõpusiirete omavahelised erinevused statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p = 1$). Kuressaare esimese vanusegrupi naiste puhul pole siirete vahelised erinevused samuti statistiliselt olulised (/a/ ja /u/ puhul $p = 1$ ning /o/ puhul $p = 0,5$).

Tabel 14. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1324	1327	3	94	110	1
M	1	o	1189	1187	-2	72	50	1
M	1	u	1198	1163	-35	296	104	0,7
M	2	a	1044	1159	115	88	168	0,07
M	2	o	981	1154	173	82	99	< 0,001
M	2	u	933	1056	123	68	79	< 0,001
M	3	a	1088	1115	27	17	27	1
M	3	o	990	1005	15	49	56	1
M	3	u	961	976	15	65	101	1
N	1	a	1527	1549	22	13	75	1
N	1	o	1356	1309	-47	165	55	0,5
N	1	u	1230	1254	24	73	99	1
N	2	a	1337	1400	63	141	113	0,07
N	2	o	1190	1247	57	97	139	< 0,001
N	2	u	1088	1226	138	87	142	< 0,001

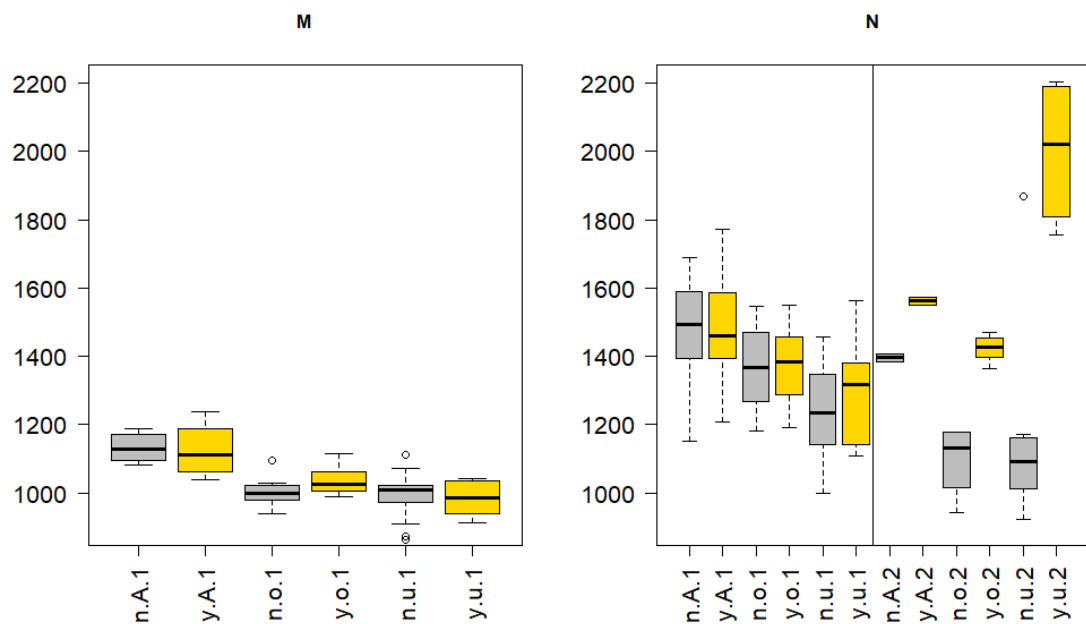
Teise vanusegrupi naiste vokaalide /o/ ja /u/ lõpusiirete F2 keskmised väärtused on eeldatavalt palataliseeritud /rC/-le eelneses suuremad: /o/ puhul 57 Hz ja /u/ puhul 138 Hz võrra (kummagi vokaali $p < 0,001$). Vokaali /a/ lõpusiirete F2 keskmiste erinevused ei ole statistiliselt olulised ($p = 0,07$).

Need tulemused näitavad, et sõnades, mis lõppevad konsonantühendiga /rC/, on Kuressaare keelejuhtidest Saaremaale iseloomulik vanapärane palatalisatsioonisüsteem säilinud vaid teise vanusegrupi meestel ja teise vanusegrupi naistel juhul, kui konsonantühendile eelneb vokaal /o/ või /u/. Ülejäänud gruppides süsteem konsonantühendiga /rC/ lõppevates sõnades säilinud ei ole.

3.4.2. Kärla keelejuhtide konsonantühendile /rC/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 12 on kujutatud Kärla mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kärla naiskeelejuhtidel on konsonantühendile /rC/ eelnevate

vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused nominatiivis üldjuhul suuremad kui *i*-ga sõnades. Erandiks on esimese vanusegrupi naiste vokaal /a/, mille puhul on nominatiivis lõpusiirde F2 mediaanväärtus väiksem kui *i*-ga sõnas. Esimese vanusegrupi meeste häälduses on vokaali /o/ lõpusiirde F2 mediaanväärtus nominatiivis suurem kui *i*-ga lõppevate sõnade oma, kuid /a/ ja /u/ siirete väärtused on nominatiivis väiksemad.

Joonis 12. Kärja mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /rC/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).

Joonist toetab tabel 15, kus on toodud Kärja keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/-le eelnevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et Kärja esimese vanusegrupi meeste vokaalide lõpusiirete erinevused eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata konsonantühendi eel ei ole statistiliselt olulised (kõigi puhul $p = 1$).

Tabel 15. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /rC/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1133	1125	-8	47	85	1
M	1	o	1005	1037	32	47	42	1
M	1	u	994	983	-11	64	55	1
N	1	a	1475	1483	8	167	169	1
N	1	o	1365	1381	16	116	110	1
N	1	u	1236	1297	61	128	142	0,001
N	2	a	1395	1562	167	16	17	< 0,001
N	2	o	1096	1423	327	111	44	< 0,001
N	2	u	1165	2000	835	297	225	< 0,001

Kärla esimese vanusegrupi naiste vokaali /u/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus on palataliseeritud /rC/-le eelnedes 61 Hz võrra suurem kui palataliseerimata vastes ning see erinevus on statistiliselt oluline ($p < 0,001$). Vokaalide /a/ ja /o/ puhul ei ole siirete vahelised erinevused statistiliselt olulised (mõlema vokaali puhul $p = 1$).

Teise vanusegrupi naise vokaalide lõpusiirete F2 keskmised väärtused on palataliseeritud /rC/-le eelnedes suuremad kui palataliseerimata konsonantühendi ees. Vokaali /a/ siirde väärtus on 167 Hz, /o/ 327 Hz ning /u/ 835 Hz võrra suurem ja need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide puhul $p < 0,001$).

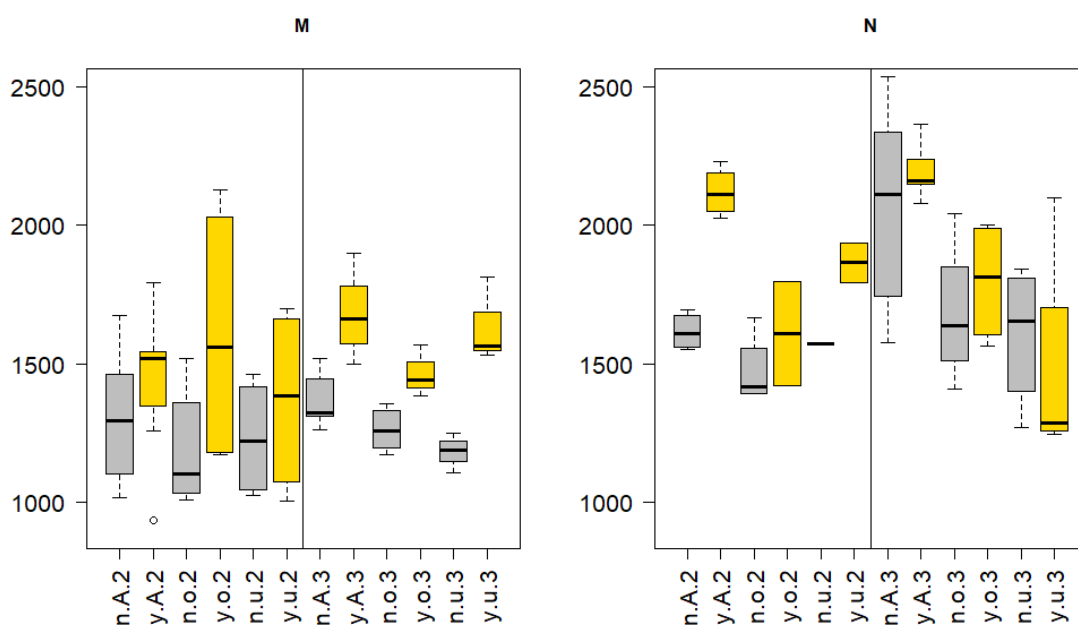
Need tulemused viitavad, et Kärla meeskeelejuhtidel ei ole konsonantühendiga /rC/ lõppevates sõnades Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud. Esimese vanusegrupi naistel aga on süsteem säilinud konsonantühendile eelneva /u/ puhul ning kolmanda vanusegrupi naisel kõigi kolme vokaali puhul.

3.5. Konsonandile /s/ eelnevate vokaalide F2 analüüs kihelkonniti

Selles alapeatükis antakse ülevaade keelejuhtide /s/-ile eelnevate vokaalide hääldusest piirkondade kaupa. Katsesõnad, kus vaadeldud vokaalile eelnev konsonant on /s/, on nominatiivis *kass*, *loss*, *buss* ning muus käändes *kassi* (gen. ja part.), *lossi* (gen.), *lossiks*, *bussiga*.

3.5.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /s/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 13 on kujutatud Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et /s/-ile eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused on kõigi Kihelkonna keelejuhtide häälduses enamasti nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades. Erandiks on vaid kolmanda vanusegrupi naised, kelle /u/ lõpusiirde F2 mediaanväärtus on sõnas *buss* väiksem kui sõnas *bussi*.

Joonis 13. Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /s/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).

Joonist toetab tabel 16, kus on toodud Kihelkonna keelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et teise vanusegrupi meeste vokaalide lõpusiirete F2 keskmised väärtused on eeldatavalt palataliseeritud /s/-ile eelneses suuremad kui palataliseerimata /s/-i ees.

Vokaali /a/ puhul on vahe 141 Hz, /o/ puhul 415 Hz ning /u/ puhul 136 Hz. Need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide puhul $p < 0,001$).

Tabel 16. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	2	a	1303	1444	141	232	253	< 0,001
M	2	o	1191	1606	415	196	496	< 0,001
M	2	u	1233	1369	136	219	346	< 0,001
M	3	a	1366	1679	313	97	152	< 0,001
M	3	o	1264	1467	203	79	93	< 0,001
M	3	u	1183	1637	454	71	154	< 0,001
N	2	a	1618	2120	502	69	89	< 0,001
N	2	o	1475	1608	133	131	265	0,006
N	2	u	1571	1865	294	6	101	< 0,001
N	3	a	2063	2193	130	349	93	< 0,001
N	3	o	1682	1798	116	220	223	0,005
N	3	u	1606	1481	-125	260	412	0,006

Kolmanda vanusegrupi meeste puhul kehtib sama tendents: siirete F2 väärtused on nominatiivis sõnades suuremad kui *i*-ga sõnades. /a/ puhul on lõpusiirde F2 väärtus 313 Hz, /o/ puhul 203 Hz ning /u/ puhul 454 Hz võrra suurem. Need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide puhul $p < 0,001$).

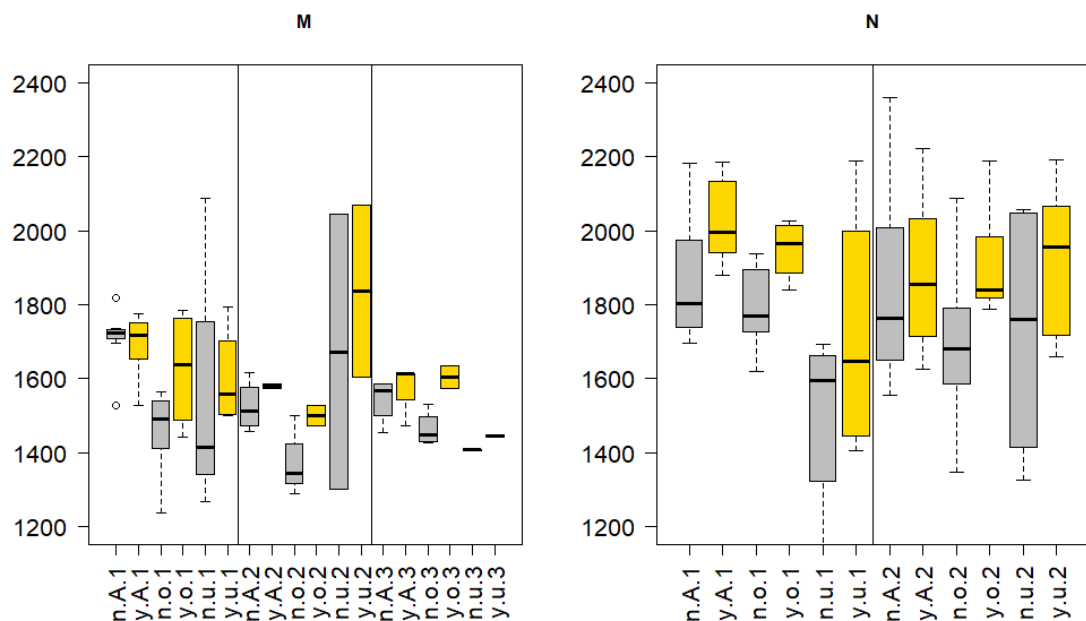
Kihelkonna teise vanusegrupi naise häälduses on samuti nominatiivis konsonandile eelnevate vokaalide siirete F2 keskmised väärtused suuremad kui *i*-ga sõnades. Siirete F2 vahed on /a/ puhul 502 Hz, /o/ puhul 133 Hz, /u/ puhul 294 Hz ning ka need erinevused on statistiliselt olulised (/a/ ja /u/ puhul $p < 0,001$; /o/ puhul $p = 0,006$).

Kolmanda vanusegrupi naiste häälduses kehtivad samad tendentsid vokaalide /a/ ja /o/ puhul: nominatiivis on /a/ lõpus siire 130 Hz võrra ja /o/ puhul 116 Hz võrra suurem kui *i*-ga sõnas. Need erinevused on samuti statistiliselt olulised (/a/ puhul $p < 0,001$ ja /o/ puhul $p = 0,005$). Vokaali /u/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus seevastu on nominatiivis 125 Hz võrra väiksem kui *i*-ga sõnas ($p = 0,006$).

Tulemuste analüüs näitab, et Kihelkonna keelejuhtidel on Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem pika /s/-iga lõppevates sõnades enamasti säilinud. Ainsaks erandiks on kolmanda vanusegrupi naised, kelle puhul ei ole süsteem säilinud sõnas *buss*. Selles sõnas on siirde F2 väärtus suurem hoopis sõnas *bussi*, kus saarte murdele kohaselt palatalisatsiooni oodata ei ole.

3.5.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /s/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 14 on kujutatud Kuressaare mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kuressaare keelejuhtide häälduses on üldjuhul nominatiivis vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused suuremad kui *i*-ga sõnades. Erandiks on esimese vanusegrupi meeste vokaal /a/, kus vokaali lõpusiirde F2 mediaanväärtus on sõnas *kass* väiksem kui sõnas *kassi*.

Joonis 14. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /s/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).

Joonist toetab tabel 17, kus on toodud Kuressaare keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et Kuressaare esimese vanusegrupi meeste puhul on vokaali /o/ lõpusiirde F2 keskmine väärtus eeldatavalt palataliseeritud /s/-i ees 164 Hz võrra suurem kui eeldatavalt palataliseerimata /s/-i ees ($p < 0,001$). Vokaalide /u/ ja /a/ lõpus olevate siirete erinevused pole statistiliselt olulised (/u/ puhul $p = 0,95$ ja /a/ puhul $p = 1$).

Tabel 17. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1709	1692	-17	82	84	1
M	1	o	1461	1625	164	107	164	< 0,001
M	1	u	1547	1602	55	368	136	0,95
M	2	a	1524	1579	55	70	10	1
M	2	o	1369	1498	129	90	39	0,01
M	2	u	1672	1835	163	526	329	0,01
M	3	a	1543	1566	23	63	82	1
M	3	o	1463	1604	141	48	43	0,004
M	3	u	1407	1444	37	3	4	1
N	1	a	1864	2029	165	167	124	< 0,001
N	1	o	1791	1950	159	109	83	< 0,001
N	1	u	1491	1722	231	277	357	< 0,001
N	2	a	1818	1873	55	225	187	< 0,001
N	2	o	1685	1907	222	182	138	< 0,001
N	2	u	1728	1916	188	315	202	< 0,001

Teise vanusegrupi mehe vokaalide lõpusiirete F2 keskmised väärtused on eeldatavalt palataliseeritud /s/-ile eelneses suuremad kui eelnevalt palataliseerimata /s/-i ees. /o/ puhul on siirete vahe 129 Hz ja /u/ puhul 163 Hz (mõlema vokaali puhul $p = 0,01$). Vokaali /a/ siirete F2 keskmiste väärtuste erinevused pole statistiliselt olulised ($p = 1$).

Kolmanda vanusegrupi mehe /o/ lõpusiirde F2 väärtus on palataliseeritud /s/-i ees 141 Hz võrra suurem kui palataliseerimata /s/-ile ees ($p = 0,004$). Vokaalide /a/ ja /u/ puhul

pole nominatiivis ja *i*-tüvelises sõnas olevate siirete vahelised erinevused olulised (mõlema vokaali puhul $p = 1$).

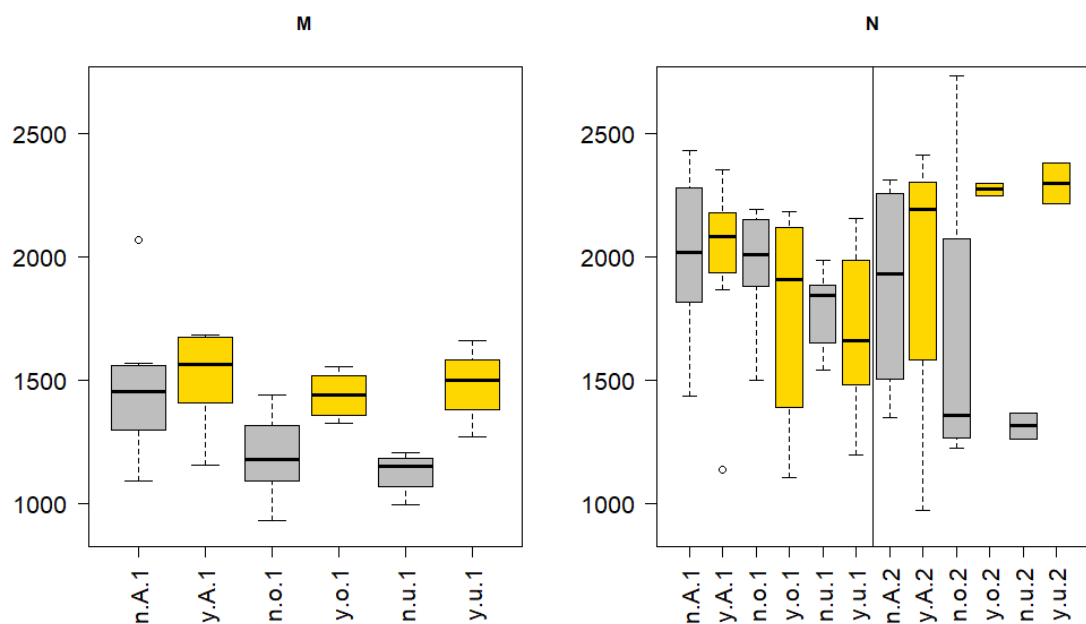
Esimese vanusegrupi naiste /s/-ile eelnevate vokaalide siirete väärtused on nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades: /a/ puhul 165 Hz, /o/ puhul 159 Hz ja /u/ puhul 231 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p < 0,001$). Nagu eelmiste konsonantide puhul, on ka /s/-ile eelnevate vokaalide lõpusiirded suured nii nominatiivis kui *i*-ga sõnades, mis viitab, et palatalisatsiooni esineb mõlemal juhul, kuid *i*-ga sõnades on palatalisatsioon nõrgem.

Teise vanusegrupi naiste puhul kehtivad samad tendentsid: vokaali /a/ lõpusiirde F2 väärtus on nominatiivis 55 Hz, /o/ oma 222 Hz ja /u/ oma 188 Hz võrra suurem kui *i*-ga sõnas. Need erinevused on samuti statistiliselt olulised (/a/ puhul $p = 0,03$, /o/ ja /u/ puhul $< 0,001$). Sarnaselt esimese vanusegrupi naistele, on ka teise vanusegrupi naistel /s/ palataliseeritud nii *i*-ga kui *i*-ta sõnades, kuid *i*-ga on palatalisatsioon nõrgem.

Need tulemused viitavad, et Kuressaare naistel on konsonandi /s/ puhul Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud. Kuressaare meestel esineb pika sõnalõpulise /s/-i häälduses varieerumist. Esimese ja kolmanda vanusegrupi meestel on Saaremaale omane palatalisatsioonisüsteem säilinud vaid sõnas, kus /s/-ile eelneb /o/ ning teise vanusegrupi mehel sõnades, kus /s/-ile eelneb /o/ või /u/.

3.5.3. Kärla keelejuhtide konsonandile /s/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 15 on kujutatud Kärla mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kärla esimese vanusegrupi meeste ja teise vanusegrupi naise häälduses on /s/-ile eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades. Esimese vanusegrupi naiste puhul on /o/ ja /u/ lõpusiirete F2 mediaanväärtused nominatiivis väiksemad, vokaali /a/ lõpusiirde F2 mediaanväärtus sarnase teiste gruppidega aga suurem kui *i*-ga sõnas.

Joonis 15. Kärla mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /s/-i ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).

Joonist toetab tabel 18, kus on toodud Kärla keelejuhtide /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et esimese vanusegrupi meeste /o/ ja /u/ siirete F2 keskmised väärtused on eeldatavalt palataliseeritud /s/-ile eelnedes vastavalt 243 Hz ja 356 Hz võrra suuremad kui *i*-ga sõnades ($p < 0,001$). Vokaali /a/ siirete keskmiste väärtuste erinevus pole statistiliselt oluline ($p = 0,6$).

Tabel 18. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /s/-i ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1474	1518	44	287	191	0,6
M	1	o	1196	1439	243	166	102	< 0,001
M	1	u	1127	1483	356	91	161	< 0,001
N	1	a	2013	2033	20	283	276	1
N	1	o	1977	1766	-211	204	415	< 0,001
N	1	u	1789	1709	-80	163	362	0,05
N	2	a	1882	1860	-22	454	777	0,2
N	2	o	1671	2275	604	714	34	< 0,001
N	2	u	1317	2298	981	75	117	< 0,001

Esimese vanusegrupi naiste vokaalide /o/ ja /u/ siirete F2 keskmised väärtused on nominatiivis /s/-i ees väiksemad kui *i*-ga sõnades: /o/ puhul 211 Hz võrra ning /u/ puhul 80 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (/o/ puhul $p < 0,001$ ja /u/ puhul $p = 0,05$). /a/ lõpusiirete F2 keskmiste väärtuste erinevus ei ole statistiliselt oluline ($p = 1$).

Teise vanusegrupi naise häälduses on vokaalide /o/ ja /u/ lõpusiirete F2 keskmised väärtused eeldatavalt palataliseeritud /s/-i ees suuremad kui palataliseerimata /s/-i ees: /o/ oma 604 Hz ja /u/ oma 981 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (mõlema vokaali $p < 0,001$). Vokaali /a/ lõpusiirete F2 keskmiste vaheline erinevus pole statistiliselt oluline ($p = 0,2$).

Need tulemused viitavad, et Kärle keelejuhtide hääldus pika /s/-iga lõppevates sõnades on varieeruv ning sõltub vokaalist. Esimese vanusegrupi naistel ei ole Saaremaale iseloomulik palatalisatsioon pika /s/-iga lõppevates sõnades säilinud. Esimese vanusegrupi meestel ja teise vanusegrupi naisel on Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud sõnades, kus /s/-ile eelneb /o/ või /u/. Teise vanusegrupi naiskeelejuhi vokaali /a/ puhul on standardhälbed nii sõnas *kass* kui *kassi* väga suured (vastavalt 454 ja 777), mis tähendab, et nendes sõnades esineb keelejuhi häälduses varieerumist. Varieerumist esineb teise vanusegrupi naiskeelejuhil ka sõnades, kus /s/-ile eelneb /o/ ja türevokaal *i* on säilinud (sõnades *lossi* ja *lossiks*).

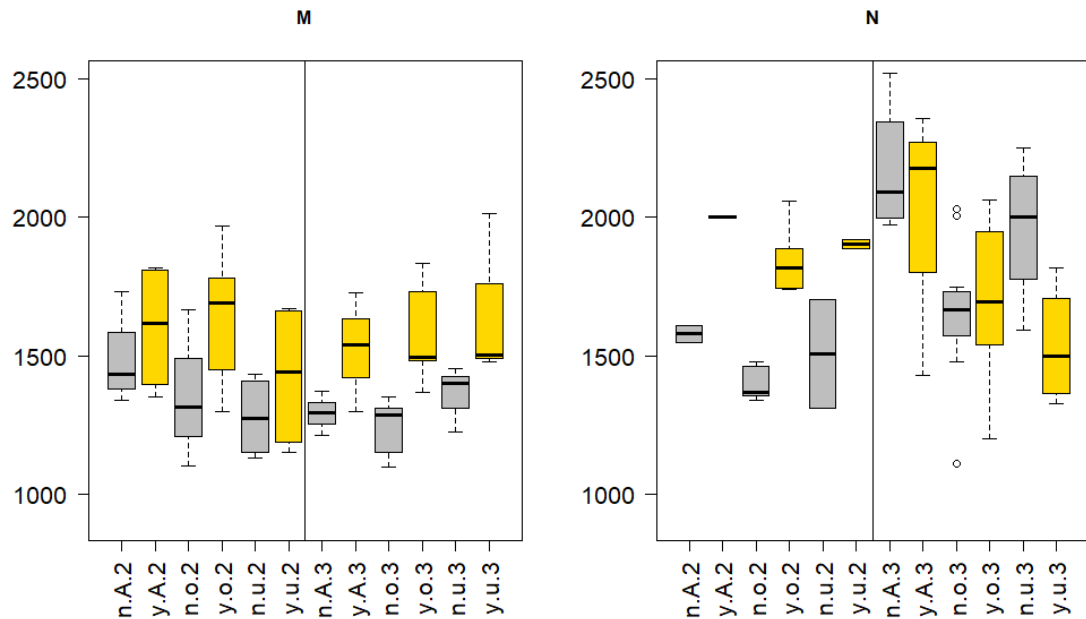
3.6. Konsonandile /t/ eelnevate vokaalide F2 analüüs kihelkonniti

Selles alapeatükis antakse ülevaade keelejuhtide /t/-le eelnevate vokaalide hääldusest piirkondade kaupa. Katsesõnad, kus vaadeldud vokaalile eelnev konsonant on /t/, on nominatiivis *matt*, *kott*, *pott*, *mutt* ning muus käändes *mati*, *kotis*, *poti*, *muti*.

3.6.1. Kihelkonna keelejuhtide konsonandile /t/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 16 on kujutletud Kihelkonna mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kihelkonna meeskeelejuhtide ja teise vanusegrupi

naiskeelejuhti häälduses on vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused nominatiivis suuremad kui sõnades, kus konsonandile järgneb *i*. Kolmanda vanusegrupi naiste häälduses on vokaali /u/ siirde F2 mediaanväärtus nominatiivis väiksem, kuid /a/ ja /o/ siirete väärtused sarnaselt teiste gruppidega suuremad kui *i*-ga sõnades.

Joonis 16. Kihelkonna mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /t/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (2, 3).

Joonist toetab tabel 19, kus on toodud Kihelkonna keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et teise vanusegrupi meeste vokaalide lõpusiirete F2 keskmised väärtused on eeldatavalt palataliseeritud /t/-le eelneses suuremad kui palataliseerimata /t/ ees: /a/ puhul 119 Hz, /o/ puhul 288 Hz ja /u/ puhul 145 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p < 0,001$).

Tabel 19. Kihelkonna kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	2	a	1484	1603	119	170	240	< 0,001
M	2	o	1340	1628	288	173	206	< 0,001
M	2	u	1281	1426	145	150	276	< 0,001
M	3	a	1293	1523	230	80	214	< 0,001
M	3	o	1233	1570	337	99	160	< 0,001
M	3	u	1360	1666	306	120	301	< 0,001
N	2	a	1579	2002	423	42	6	< 0,001
N	2	o	1396	1844	448	60	123	< 0,001
N	2	u	1508	1903	395	277	21	< 0,001
N	3	a	2169	2036	-133	248	414	0,003
N	3	o	1658	1710	52	237	271	0,1
N	3	u	1963	1536	-427	275	220	< 0,001

Kolmanda vanusegrupi meeste puhul on samad tendentsid: vokaali /a/ F2 keskmine väärtus on palataliseeritud /t/ ees 230 Hz, /o/ 337 Hz ning /u/ 306 Hz võrra suurem kui *i*-ga sõnas. Need erinevused on samuti statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p < 0,001$).

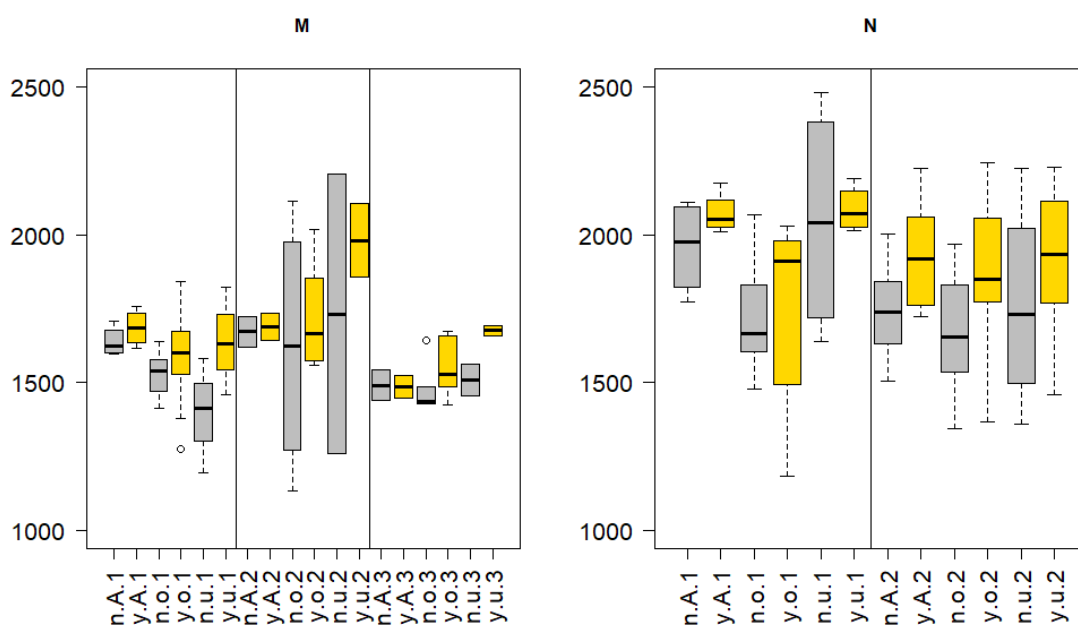
Teise vanusegrupi naise häälduses on samuti vokaalide lõpusiirete F2 keskmised väärtused nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnas: /a/ oma 423 Hz, /o/ oma 448 Hz ja /u/ oma 395 Hz võrra. Ka need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p < 0,001$).

Kolmanda vanusegrupi naistel on vokaalide /a/ ja /u/ puhul siirete F2 keskmised väärtused nominatiivis vastavalt 133 Hz ja 427 Hz võrra väiksemad kui *i*-ga sõnades (/a/ puhul $p = 0,003$ ja /u/ puhul $p < 0,001$). /o/ puhul ei ole siirete vahelised erinevused statistiliselt olulised ($p = 0,1$).

Need tulemused viitavad sellele, et Kihelkonna keelejuhtidel on pika /t/-ga lõppevates sõnades Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem enamasti säilinud. Erandiks on kolmanda vanusegrupi naised. Küll aga viitavad suured standardhälbed ning mediaanide ja keskmiste vahelised erinevused kolmanda vanusegrupi naiste puhul häälduse varieerumisele.

3.6.2. Kuressaare keelejuhtide konsonandile /t/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 17 on kujutatud Kuressaare mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et kõigis vanusegruppides on vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused enamasti nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades. Erandiks on vaid kolmanda vanusegrupi mees, kelle /s/-ile eelneva /a/ (sõnas *kass*) lõpusiirde F2 mediaanväärtus on nominatiivis väiksem kui *i*-ga sõnas (*kassi*).

Joonis 17. Kuressaare mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /t/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2, 3).

Joonist toetab tabel 20, kus on toodud Kuressaare keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide lõpusiirete F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et Kuressaare esimese vanusegrupi meeste vokaali /u/ siirde F2 keskmine väärtus on nominatiivis olevas /t/-ga lõpevas sõnas 235 Hz võrra suurem kui *i*-ga sõnas ($p < 0,001$). Vokaalide /a/ ja /o/ siirete F2 keskmiste erinevused ei ole statistiliselt olulised (/a/ puhul $p = 0,9$; /o/ puhul $p = 1$).

Tabel 20. Kuressaare kolme vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused ning nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1637	1685	48	52	62	0,9
M	1	o	1528	1581	53	70	149	1
M	1	u	1401	1636	235	158	148	< 0,001
M	2	a	1672	1688	16	74	67	1
M	2	o	1623	1723	100	437	186	0,02
M	2	u	1731	1980	249	668	175	< 0,001
M	3	a	1491	1486	-5	73	53	1
M	3	o	1475	1550	75	84	100	0,09
M	3	u	1507	1676	169	76	26	0,004
N	1	a	1959	2072	113	161	72	0,04
N	1	o	1711	1768	57	168	289	0,09
N	1	u	2050	2087	37	396	79	1
N	2	a	1741	1928	187	157	184	< 0,001
N	2	o	1644	1889	245	234	213	< 0,001
N	2	u	1760	1914	154	314	256	< 0,001

Teise vanusegrupi mehe vokaalide /o/ ja /u/ lõpusiirete F2 keskmised väärtused on nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnade omad: /o/ puhul on vahe 100 Hz ja /u/ puhul 249 Hz. Erinevused on statistiliselt olulised (/o/ puhul $p = 0,02$ ja /u/ puhul $p < 0,001$). Vokaali /a/ lõpusiirete F2 keskmiste erinevus ei ole statistiliselt oluline ($p = 1$).

Kolmanda vanusegrupi mehe eeldatavalt palataliseeritud /t/-le eelneva /u/ lõpusiirde keskmine väärtus on 169 Hz võrra suurem kui eeldatavalt palataliseerimata /t/-le eelneva siirde oma ($p = 0,004$). Vokaalidele /a/ ja /o/ järgnevate siirete vahelised erinevused pole statistiliselt olulised (/a/ puhul $p = 1$; /o/ puhul $p = 0,09$).

Esimese vanusegrupi naiste /t/-le eelneva vokaali /a/ lõpusiirde F2 väärtus on nominatiivis 113 Hz võrra suurem kui *i*-ga sõnas ($p = 0,04$). Vokaalide /o/ ja /u/ siirete F2 keskmiste väärtuste erinevused pole statistiliselt olulised (/o/ puhul $p = 0,09$ ja /u/ puhul $p = 1$).

Teise vanusegrupi naiste puhul on kõigi /t/-le eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 keskmised väärtused nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades: /a/ puhul 187 Hz, /o/

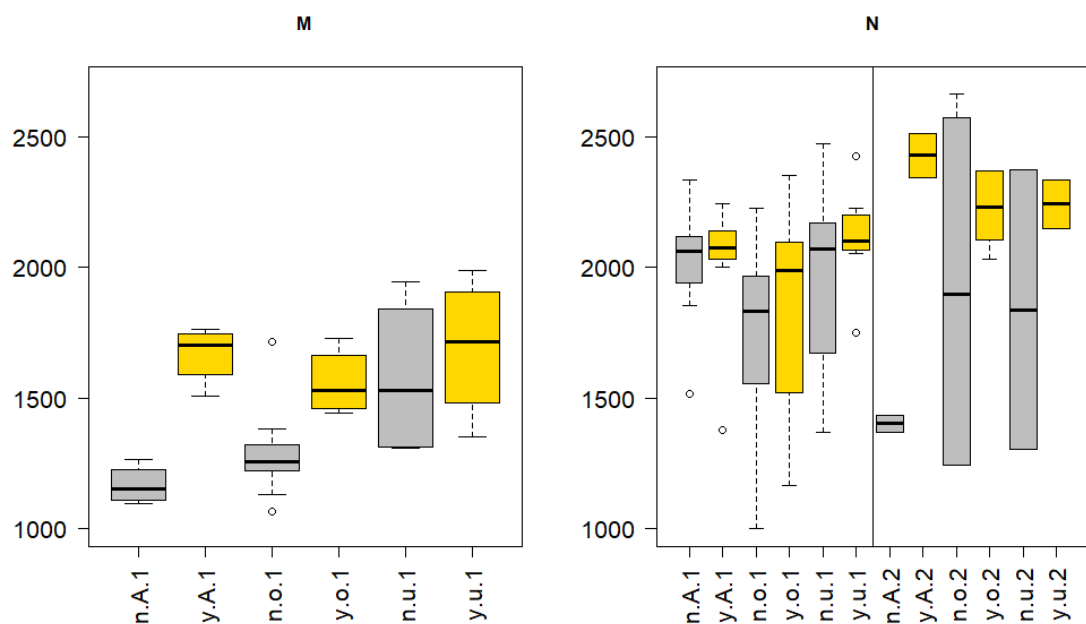
puhul 245 Hz ja /u/ puhul 154 Hz võrra (kõigi vokaalide $p < 0,001$). Mõlemal juhul on F2 väärtused suured, millest võib järeldada, et konsonant on palataliseeritud mõlemal juhul, kuid *i*-ga sõnades on palatalisatsioon nõrgem.

Need tulemused viitavad, et Kuressaare keelejuhtidel esineb pika /t/-ga lõppevate sõnade häälduses varieerumist. Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem on sagedamini säilinud sõnades, kus /t/-le eelneb vokaal /u/ (sõnades *mutt*, *muti*). Ainult /u/-ga sõnades on süsteem säilinud esimese ja kolmanda vanusegrupi meestel. Teise vanusegrupi mehel on süsteem säilinud sõnades, kus /t/-le eelneb vokaal /o/ või /u/, kuid mõlemal juhul on *i*-ga lõppeva sõna standardhälbed suured, mis tähendab, et grupis esineb varieerumist. Esimese vanusegrupi naistel on süsteem säilinud sõnas, kus /t/-le eelneb vokaal /a/. Teise vanusegrupi naistel on süsteem säilinud kõigi vokaalidega.

3.6.2. Kärla keelejuhtide konsonandile /t/ eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 analüüs

Joonisel 18 on kujutatud Kärla mees- ja naiskeelejuhtide eeldatavalt palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimast kolmandikku vanusegrupiti. Jooniselt on näha, et Kärla keelejuhtide häälduses on nominatiivis /t/-le eelnevate vokaalide lõpusiirete F2 mediaanväärtused suuremad kui *i*-ga sõnades. Võrreldes teiste gruppidega on erinevused mediaanväärtustes väiksemad esimese vanusegrupi naiste vokaalide /a/ ja /u/ puhul.

Joonist toetab tabel 20, kus on toodud Kärla keelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused. Tabelist on näha, et Kärla esimese vanusegrupi meeste vokaalide lõpusiirete F2 keskmised väärtused on nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades: /a/ puhul 502 Hz, /o/ puhul 271 Hz ja /u/ puhul 117 Hz võrra. Need erinevused on statistiliselt olulised (/a/ ja /o/ puhul $p < 0,001$ ja /u/ puhul $p = 0,002$).

Joonis 18. Kärla mees- (M) ja naiskeelejuhtide (N) palataliseeritud (y) ja palataliseerimata (n) /t/ ees olevate vokaalide (/a/, /o/, /u/) F2 viimane kolmandik vanusegrupiti (1, 2).

Tabel 21. Kärla kahe vanusegrupi mees- ja naiskeelejuhtide palataliseeritud ja palataliseerimata /t/ ees olevate vokaalide F2 viimase kolmandiku keskmised väärtused, nende vahed, standardhälbed ja p-väärtused.

sugu	vanus	vokaal	20.–30.n	20.–30.y	vahe	sd.n	sd.y	p-väärtus
M	1	a	1166	1668	502	77	114	< 0,001
M	1	o	1284	1555	271	161	109	< 0,001
M	1	u	1576	1693	117	317	275	0,002
N	1	a	2012	2014	2	240	268	1
N	1	o	1746	1829	83	303	352	< 0,001
N	1	u	1957	2113	156	381	190	< 0,001
N	2	a	1401	2429	1028	45	118	< 0,001
N	2	o	1921	2223	302	742	147	< 0,001
N	2	u	1838	2243	405	758	133	< 0,001

Esimese vanusegrupi naiste puhul kehtib sama tendents vokaalide /o/ ja /u/ korral, mille siirete F2 keskmised väärtused on nominatiivis vastavalt 83 Hz ja 156 Hz võrra suuremad kui *i*-ga sõnades (mõlema vokaali puhul $p < 0,001$). Vokaali /a/ puhul ei ole siirete vaheline erinevus statistiliselt oluline ($p = 1$).

Teise vanusegrupi naise häälduses on /t/-le eelnevate vokaalide siirete F2 väärtused nominatiivis suuremad kui *i*-ga sõnades. Vahed on /a/ puhul 1028 Hz, /o/ puhul 302 Hz ja /u/ puhul 405 Hz ning need erinevused on statistiliselt olulised (kõigi vokaalide $p < 0,001$).

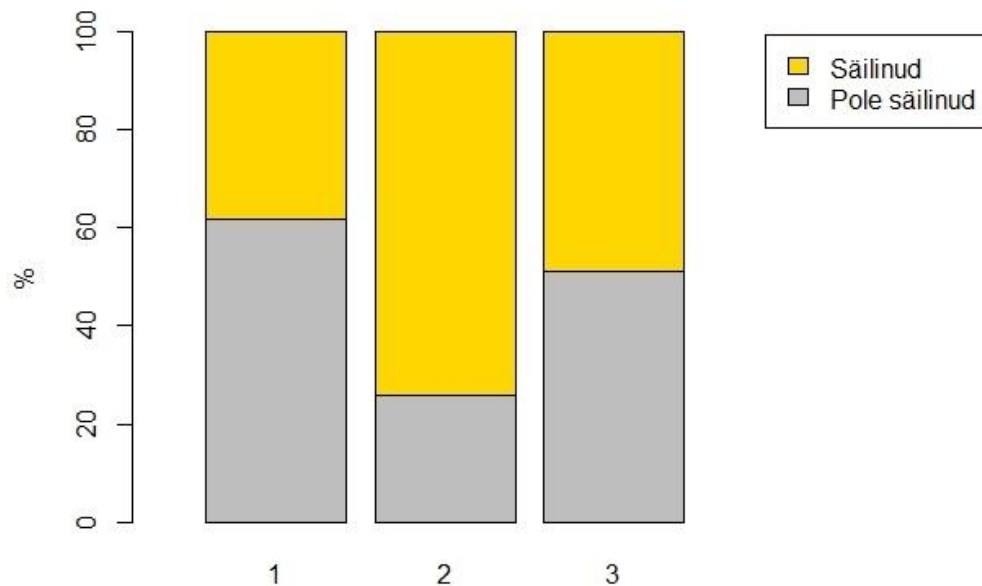
Joonise ja tabeli analüüsi põhjal võib järeldada, et Kärle keelejuhtidel on pika /t/-ga lõppevates sõnades Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem enamasti säilinud. Ainsaks erandiks on esimese vanusegrupi naised, kellel ei ole süsteem säilinud sõnas, kus /t/-le eelneb vokaal /a/ (sõnades *matt*, *mati*). Suured standardhälbed viitavad aga grupisisesele häälduse varieerumisele. Teise vanusegrupi naisel esineb varieerumist *i*-ga sõnades, kus /t/-le eelneb vokaal /o/ või /u/.

3.7. Kokkuvõte uurimistulemustest

Selles alapeatükis võetakse kokku eelnevalt esitatud tulemused. Kui teatud grupis oli konsonandile eelneva vokaali lõpusiirde F2 keskmine väärtus nominatiivis suurem kui *i*-ga sõnas ning see erinevus oli statistiliselt oluline, loeti selles grupis Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinuks. Kui konsonandile eelneva vokaali lõpusiirde F2 keskmine väärtus oli nominatiivis suurem, kuid vahe ei olnud statistiliselt oluline, või kui vokaali lõpusiirde F2 väärtus oli nominatiivis väiksem, loeti Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem mittesäilinuks.

3.7.1. Saaremaale iseloomuliku palatalisatsioonisüsteemi säilimine vanusegrupiti

Joonis 19 annab ülevaate keelejuhi vanuse ja Saaremaale omase palatalisatsioonisüsteemi säilivuse seosest. Jooniselt on näha, et Saaremaa palatalisatsioonisüsteemi säilimise osakaal on suurim teises vanusegrupis (ligi 75% juhtudest) ning väikseim esimeses vanusegrupis (ligi 40% juhtudest). Kolmandas vanusegrupis on Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem säilinud ligi 50% juhtudest.

Joonis 19. Seos vanusegrupi (1, 2, 3) ja süsteemi säilivuse vahel.

Joonist toetab tabel 22, kus on süsteemi säilivuse ja vanusegruppide vahelised seosed toodud välja sugude ja piirkondade kaupa. Tabelist 22 on näha, et kõiki keelejuhte arvestades on Saaremaa palatalisatsioonisüsteem säilinud 56% juhtudest ning 44% juhtudest mitte.

Olulise mõju välja selgitamiseks arvutati välja standardiseeritud Pearsoni jäägid, mille järgi on muutuja mõju uuritavale tunnusele oluline, kui jäägi absoluutväärtus on suurem kui 1,96 (Levshina 2015: 217–221). Test kinnitab, et vanusegruppide vahel on olulised erinevused ($p < 0,001$), kusjuures oluline mõju säilivusele on esimesel (jääk = 3,59) ja teisel vanusegrupil (jääk = 4,43), kuid kolmandal vanusegrupil mitte (jääk = 1,14).

Tabel 22. Kokkuvõte Saaremaa vanapärase palatalisatsioonisüsteemi säilimisest vanusegrupiti.

Keelejuhid	Säilinud	Pole säilinud
vanusegrupp 1	38,24%	61,76%
N	35,29%	64,71%
KÄR	23,53%	76,47%
KRS	47,06%	52,94%
M	41,18%	58,82%
KÄR	58,82%	41,18%
KRS	23,53%	76,47%
vanusegrupp 2	74,12%	25,88%
N	82,35%	17,65%
KÄR	88,24%	11,76%
KHK	82,35%	17,65%
KRS	76,47%	23,53%
M	61,76%	38,24%
KHK	76,47%	23,53%
KRS	47,06%	52,94%
vanusegrupp 3	49,02%	50,98%
N	35,29%	64,71%
KHK	35,29%	64,71%
M	55,88%	44,12%
KHK	94,12%	5,88%
KRS	17,65%	82,35%
Kokku	55,88%	44,12%

Esimeses vanusegrupis on Kärla naistel ja Kuressaare meestel süsteem 24% juhtudest säilinud. Kuressaare esimese vanusegrupi naistel on süsteem 47% juhtudest säilinud. Kärla esimese vanusegrupi meestel on süsteemi säilimise osakaal suurem kui teistel sama vanusegrupi keelejuhtidel, nimelt 59% juhtudest.

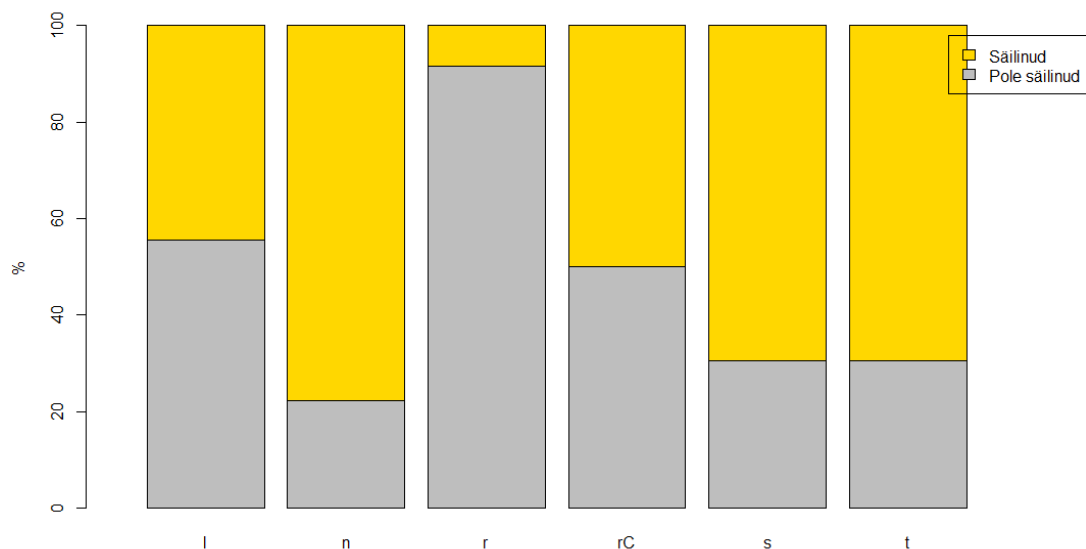
Teises vanusegrupis on naistel süsteem enamasti säilinud: Kihelkonna naisel 82%, Kärla naisel 88% ja Kuressaare naistel 76% juhtudest. Teise vanusegrupi Kihelkonna meestel on samuti süsteem säilinud 76% juhtudest, kuid Kuressaare mehel alla poole ehk 47% juhtudest.

Kolmandas vanusegrupis on süsteemi säilimise osakaal suurim Kihelkonna meestel (94% juhtudest). Kuressaare mehel on aga süsteem säilinud 18% juhtudest ning Kihelkonna naistel 35% juhtudest.

Kui esimeses ja kolmandas vanusegrupis on süsteemi säilimise osakaal keskmiselt suurem meestel, siis teises vanusegrupis naistel. Hii-ruut test näitab, et sugude vahel olulised erinevused siiski puuduvad ($p = 0,5$).

3.7.2. Saaremaale iseloomuliku palatalisatsioonisüsteemi säilimine konsonanditi

Joonis 20 võtab kokku Saaremaa palatalisatsioonisüsteemi säilimise konsonantide kaupa. Jooniselt on näha, et palatalisatsioonisüsteemi säilimise osakaal on suurim konsonandi /n/ puhul (süsteem on säilinud pea 80% juhtudest) ja kõige väiksem konsonandi /r/ puhul (säilinud ligi 10% juhtudest). Seevastu konsonantühendi /rC/ puhul on süsteemi säilimise osakaal suurem: 50% juhtudest. Konsonandi /l/ puhul on palatalisatsioonisüsteem säilinud vähem kui pooltel juhtudel (ligi 45%). Konsonantide /s/ ja /t/ puhul on süsteem säilinud võrdselt pea 70% juhtudest.

Joonis 20. Seos konsonandi (/l/, /n/, /r/, /rC/, /s/, /t/) ja süsteemi säilivuse vahel.

Joonist toetab tabel 23, kust on näha, et konsonant mõjutab süsteemi säilivust erinevalt ning seda kinnitab ka hii-ruut-test ($p < 0,001$). Oluline mõju on konsonantidel /n/ (jääk = 2,92) ja /r/ (jääk = 4,99).

Tabel 23. Kokkuvõte Saaremaa palatalisatsioonisüsteemi säilimisest konsonanditi (/l/, /n/, /r/, /rC/, /s/, /t/) ja vanusegrupiti (1, 2, 3).

Konsonant	Säilinud	Pole säilinud
/l/	44,44%	55,56%
vanusegrupp 1	25,00%	75,00%
vanusegrupp 2	60,00%	40,00%
vanusegrupp 3	44,44%	55,56%
/n/	77,78%	22,22%
vanusegrupp 1	75,00%	25,00%
vanusegrupp 2	86,67%	13,33%
vanusegrupp 3	66,67%	33,33%
/r/	8,33%	91,67%
vanusegrupp 1	0,00%	100,00%
vanusegrupp 2	10,00%	90,00%
vanusegrupp 3	16,67%	83,33%
/rC/	50,00%	50,00%
vanusegrupp 1	8,33%	91,67%
vanusegrupp 2	86,67%	13,33%
vanusegrupp 3	44,44%	55,56%
/s/	69,44%	30,56%
vanusegrupp 1	50,00%	50,00%
vanusegrupp 2	86,67%	13,33%
vanusegrupp 3	66,67%	33,33%
/t/	69,44%	30,56%
vanusegrupp 1	58,33%	41,67%
vanusegrupp 2	93,33%	6,67%
vanusegrupp 3	44,44%	55,56%
Kokku	55,88%	44,12%

Tabel 23 kinnitab, et süsteemi säilimise osakaal on suurim konsonandi /n/ puhul, kusjuures kõigis vanusegruppides on /n/-i puhul süsteem enamikul juhtudel pigem säilinud kui mitte säilinud (esimeses vanusegrupis on säilimise osakaal 75%, teises 87% ja kolmandas 67%).

Konsonantide /s/ ja /t/ puhul esineb vana süsteemi pärast hääldust kõige järjepidevamalt teise vanusegrupi keelejuhtidel (/s/-i puhul 87% juhtudest ja /t/ puhul 93% juhtudest). Esimesel vanusegrupil on konsonandi /s/ puhul võrdne juhtude arv, kus süsteem on säilinud ja kus mitte, kuid /t/ puhul on süsteemi säilimise osakaal üle poole ehk 58% juhtudest. Kolmandas vanusegrupis on /s/-i ja /t/ puhul vastupidi: süsteem on enam säilinud /s/-i puhul (67%) ja /t/ puhul vähem (44%).

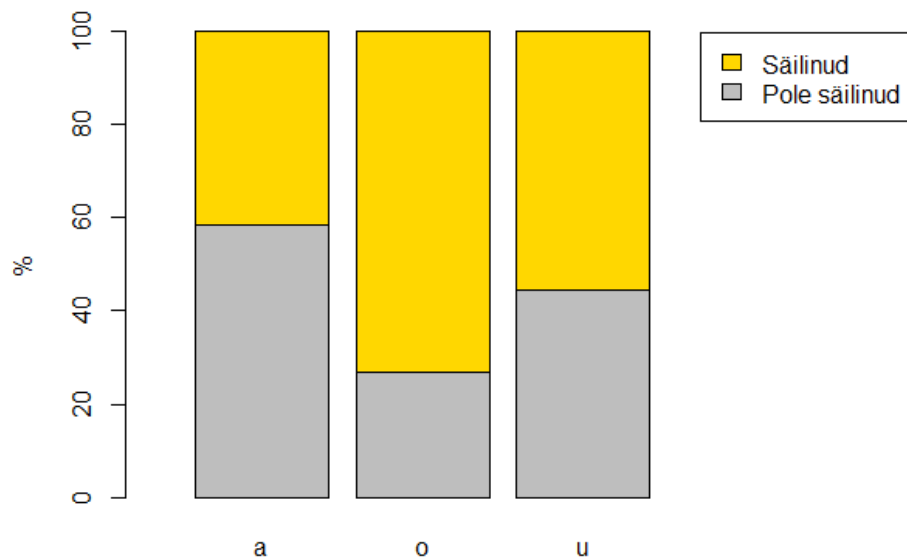
Konsonantühendiga /rC/ on võrdselt juhte, kus süsteem on säilinud ja kus mitte. Kõige järjekindlamalt esineb Saaremaa vanapärast palatalisatsioonisüsteemi teise vanusegrupi keelejuhtidel (süsteem säilinud 87% juhtudest). Esimese vanusegrupi keelejuhtidel on konsonantühendi /rC/ puhul palatalisatsioonisüsteem säilinud 8% juhtudest ja kolmanda vanusegrupi keelejuhtidel 44% juhtudest.

Konsonandiga /l/ on süsteem säilinud vähem kui pooltel (44%) juhtudest. Ka /l/-i puhul on süsteemi säilimise osakaal suurim teise vanusegrupi keelejuhtide seas (60% juhtudest). Esimeses vanusegrupis on /l/-i puhul süsteem säilinud 25% juhtudest ning kolmandas vanusegrupis 44% juhtudest.

Kõige vähem on süsteem säilinud konsonandiga /r/ (8% juhtudest). Kolmanda vanusegrupi keelejuhtidel esines /r/-i puhul vana palatalisatsioonisüsteemi pärast hääldust 17% juhtudest, teises vanusegrupis 10% juhtudest. Esimese vanusegrupi keelejuhtide seas ei esinenud /r/-i hääldamisel Saaremaale omast palatalisatsioonisüsteemi.

3.7.3. Saaremaale iseloomuliku palatalisatsioonisüsteemi säilimine vokaaliti

Lisaks konsonandile vaadeldi süsteemi säilivuse seost ka konsonandile eelneva vokaaliga. Jooniselt 21 on näha, et kõige sagedamini (üle 70% juhtudest) on Saaremaa palatalisatsioonisüsteem säilinud sõnades, kus lõpukonsonandile eelneb /o/ ning kõige vähem (umbes 40% juhtudest) sõnades, kus konsonandile eelneb /a/. Vokaaliga /u/ on süsteem säilinud umbes 55% juhtudest.

Joonis 21. Seos vokaali (/a/, /o/, /u/) ja süsteemi säilivuse vahel.

Tulemused näitavad, et vokaalidest on palatalisatsioonisüsteemi säilimise osakaal suurim vokaali /o/ puhul ning väikseim /a/ puhul. Palatalisatsioonisüsteemi säilimist võib mõjutada sõna sagedus. Mida sagedasema kasutusega on sõna, seda suurem on võimalus, et ta järgib ühiskeelega palatalisatsioonimalli ning konsonant palataliseerub nii koos järgneva *i*-ga kui ka ilma. Selleks, et välja selgitada, kas sõna sageduse ja Saaremaa palatalisatsioonisüsteemi säilivuse vahel on seos, vaatasin järele sõnade esinemissagedused TÜ eesti keele spontaanse kõne foneetilisest korpusest⁷. Korpuses olid katsesõnadest kõige sagedasemad /a/-ga sõnad, teisel kohal olid /u/-ga ja kolmandal kohal /o/-ga sõnad. Kuna sõnade esinemissagedus ja erinevused selles olid väikesed, ei pruugi see näidata seost sõna sageduse ja süsteemi säilivuse vahel.

Seda, et vokaali /a/-ga sõnades on süsteem säilinud vähem kui teiste vokaalidega, võib seletada hoopis sellega, et /a/ puhul on lõpusiirde ulatus vokaalilt konsonandile väiksem kui teiste vokaalide puhul (vt nt Lehist 1965; Liiv 1965; Vihman 1967). Seega võib olla, et *i*-ga sõnas on küll konsonant palataliseerimata ja nominatiivis on palataliseeritud, kuid kuna palatalisatsioon on võrdlemisi nõrk ja siirde ulatus on /a/ puhul väike, ei ole vokaali /a/ lõpusiirde palataliseeritud ja palataliseerimata sõnades oluliselt erinevad.

⁷ TÜ eesti keele spontaanse kõne foneetiline korpus: <https://www.keel.ut.ee/et/foneetikakorpus>.

3.7.4. Tulemuste arutelu

Tulemused näitavad, et *i*-tüvelistes VCC-struktuuriga sõnade häälduses esineb saarte murdes varieerumist ning seda mõjutavad nii foneetilised kui ka sotsiaalsed tegurid. Sotsiaalsetest teguritest mõjutab hääldust keelejuhi vanus, kuid mitte sugu. Tulemus, et noortel kõnelejatel esineb Saaremaa murrakule omast palatalisatsioonisüsteemi vähem kui vanematel inimestel, oli oodatav. Noored on mobiilsemad ning neil on rohkem kontakte mandri-Eestiga, mis võib olla ühiskeelsema häälduse peamiseks põhjuseks. Mitteootuspärane tulemus on aga see, et Saaremaa vanapärane palatalisatsioonisüsteem on kolmandas vanusegrupis vähem säilinud kui teises. Kolmandas vanusegrupis on hääldus väga varieeruv: Kihelkonna meeskeelejuhtidel on Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem pea alati säilinud, kuid teistes gruppides vähem kui pooltel juhtudest. Seda, et kolmandas vanusegrupis on keskmiselt süsteem vähem säilinud kui teises, võib seletada sellega, et sellesse vanusegruppi kuuluvate keelejuhtide noorusajal (ehk Nõukogude Liidu ajal) ei olnud murde rääkimine lubatud ning kirjakeele kõnelemine on selle aja jäänuk. Lisaks võib hääldust mõjutada salvestussituatsioon: kuna tegemist ei ole loomuliku olukorraga, pöörab keelejuht oma hääldusele rohkem tähelepanu kui tavaliselt.

Palataliseerimisel võivad rolli mängida ka muud sotsiaalsed ja häälduslikud tegurid. Näiteks täheldati, et üks keelejuhtidest kasutas katseteksti lugedes deminutiivset hääldusmaneer, mis soodustab konsonantide palataliseerimist (vt nt Laugaste 1956: 77). Katses osalenud keelejuhtide seas oli mitu praegust või kunagist õpetajat. Õpetajaameti pidamine võib soodustada kirjakeelsemat hääldust artikulatsiooni parendamise eesmärgil. Samuti võivad rolli mängida muud sotsiaalsed tegurid, nagu näiteks keelejuhi haridus, võõrkeelte oskus ja paiksus.

Keelejuhtidel esines veel muidki iseärasusi, nt paistab Kuressaare kolmanda vanusegrupi meeskeelejuhi kõnes olevat üldistunud depalatalisatsioon, mis tähendab, et ta ei palataliseeri konsonante ei nominatiivis ega *i*-ga sõnades. Esimese vanusegrupi naiste (eriti Kärlast pärit keelejuhtide) puhul esineb juhte, kus konsonant on palataliseeritud nii nominatiivis kui ka *i*-ga sõnades, kuid sõnades, kus türevokaal *i* oli

säilinud, on palatalisatsioon sageli nõrgem. Selles grupis esineb hääldamises ka isikuti suurt varieerumist, millele viitavad suured standardhälbed. Sellest võib järeldada, et mõnel Kärle esimese vanusegrupi naiskeelejuhil on Saaremaale omane palatalisatsioonisüsteem säilinud, kuid mõnel mitte.

Lisaks sotsiaalsetele teguritele mõjutab palatalisatsioonisüsteemi säilimist ka konsonant. Kuna /r/-i palatalisatsioon on ühiskeelest taandunud, oli pika /r/-i harv esinemine oodatud tulemus, eriti nooremate keelejuhtide seas. Siiski esineb teises ja kolmandas (vähesel määral ka esimeses) vanusegrupis lühikese /r/-i palataliseerimist sõnades, kus /r/-ile järgneb mõni muu konsonant, nagu *arst*, *vorst*, *korv*, *kurk* ja *purk*. Paul Ariste (1943) on märkinud, et kuna /r/-i hääldamisel on tavaliselt keeleselg nõgus, kuid palataliseerimisel tuleb samal ajal keeleselga kõva suulae suunas tõsta, on raske sellise keeleasendiga keeletippu värisema panna ja moodustada pikka /r/-häälikut. Sel juhul tekib hääldamisel värisemise asemel hõõrdumine. Selleks, et siiski pikk /r/-häälik korralikult välja hääldada, loobutakse palatalisatsioonist. Seetõttu on ka eesti ühiskeelest /r/-i palatalisatsioon taandunud. (Ariste 1943: 32) Kui /r/ esineb konsonantühendi esimese osisena, on tegemist lühikese /r/-iga, mille hääldamiseks ei ole vaja keeletippu nii palju väristada, ning selle palataliseerimine on artikulaatoorselt lihtsam. See on tõenäoliselt ka põhjuseks, miks /r/-i palatalisatsioon on harv sõnades nagu *narr* ja *Nurr*, kuid sagedasem konsonantühendiga lõppevates sõnades nagu *arst*, *vorst*, *korv*, *kurk* ja *purk*.

Kokkuvõte

Selle töö eesmärk oli leida, kas Saaremaale iseloomulik vanapärane palatalisatsioonisüsteem on veel praegugi säilinud. Saaremaa palatalisatsioonisüsteem erineb eesti ühiskeele palatalisatsioonisüsteemist selle poolest, et *i*-tüvelistes sõnades, kus lühikesele vokaalile järgneb pikk konsonant, esineb palatalisatsiooni ainult juhul, kui türevokaal *i* on kadunud, näiteks *kot't* : *koti*; *on'n* : *onni*. Viimastel aastakümnetel on aga eesti murded ühtlustunud ja mitmed murdejooned taandunud. Selleks, et leida, kas Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem on tänapäevalgi säilinud, koguti akustilisi andmeid Saaremaa kahe naaberkihelkonna (Kihelkonna ja Kärla) ja Kuressaare linna keelejuhtide hääldusest.

Eesti keele palatalisatsiooni peamiseks korreelaadiks on konsonandile eelneva vokaali lõpusiirde F2 väärtuse tõus. Siirde haripunkt on just vahetult enne konsonanti. Seetõttu võrreldi siinses töös konsonandile eelneva vokaali viimase kolmandiku F2 väärtust sõnades, kus lõpukonsonandile järgnes *i* (nt *kotti*, *onni*), ja sõnades, mis olid nominatiivis ja konsonandile *i*-d ei järgnenud (nt *kott*, *onn*).

Uurimistöö tulemused näitavad, et Saaremaale iseloomulik palatalisatsioonisüsteem, mille kohaselt esineb palatalisatsiooni VCC-struktuuriga sõnades vaid türevokaali *i* kao korral, on Lääne- ja Kesk-Saaremaa kolmest piirkonnast pärit keelejuhtidel enamasti (56% juhtudest) säilinud. Leiti, et vaatluse all olnud sotsiaalsetest teguritest mõjutab süsteemi säilivust eelkõige keelejuhi vanus. Saaremaale iseloomuliku palatalisatsioonisüsteemi säilimise osakaal on suurim teises vanusegrupis (31–59-aastased) ning väikseim esimeses vanusegrupis (18–30-aastased). Kolmandas vanusegrupis (60–80-aastased) on süsteemi säilimine varieeruv. Lisaks leiti, et palatalisatsioonisüsteemi säilivus varieerub küll isikuti, kuid sugude vahelised erinevused ei ole olulised. Mõnes grupis (enamasti esimese vanusegrupi naiskeelejuhtidel) esineb konsonandi palatalisatsiooni sageli nii *i*-ga kui *i*-ta sõnades, kuid *i*-ga sõnades on palatalisatsioon enamasti nõrgem.

Lisaks sotsiaalsetele teguritele mõjutab süsteemi säilivust ka konsonant ja sellele eelnev vokaal. Süsteemi säilivuse osakaal on suurim sõnades, mis lõppevad konsonandiga /n/: sel juhul oli süsteem säilinud 78% juhtudest. Süsteemi säilivuse osakaal on väikseim /r/-iga lõppevates sõnades: sel juhul on süsteem säilinud 8% juhtudest. Sõnades, kus /r/-ile järgneb veel mõni muu konsonant, on süsteem aga säilinud 50% juhtudest. Konsonantidega /s/ ja /t/ on süsteem enamasti säilinud, kuid /l/-i puhul on süsteemi säilivuse osakaal alla poole. Vokaalidest on süsteemi säilimise osakaal suurim /o/-ga ja väikseim /a/-ga.

Uurimistulemuste põhjal võib öelda, et eripärane palatalisatsioonisüsteem on veel tänapäevalgi üks Saaremaa keelele iseloomulikest hääldusjoontest, mis iseloomustab kindlamalt teise ja kolmanda vanusegrupi kõnelejate hääldust. Noored kõnelejad palataliseerivad konsonanti sageli nii *i*-ga kui *i*-ta sõnades, mis viitab sellele, et nende hääldus on mõjutatud ühiskeelega palatalisatsioonisüsteemist. Konsonandi /r/ palatalisatsioon on noorte seas pea täielikult kadunud.

Kirjandus

- Alumäe jt 2018 = Alumäe, Tanel, Ottokar Tilk, Asadullah 2018.** Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. Tallina Tehnikaülikool.
- Antso, Siim 2015.** Etnodialektoloogiline uurimus Eesti murdealadest. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas.
- Ariste, Paul 1943.** Katselisfoneetilisi tähelepanekuid: mit einem Referat: Experimentalphonetische Beobachtungen. Tartu Ülikooli toimetused. B, Humaniora 50.2. Tartu.
- Bateman, Nicoleta 2011.** On the Typology of Palatalization. – Language and Linguistics Compass 5 (8). California: Blackwell Publishing Ltd, 588–602.
- Boersma, Paul, David Weenik 2019.** Praat: doing phonetics by computer [Arvutiprogramm]. Versioon 6.0.47. <http://www.praat.org/>
- Chiosáin, Ní Máire, Jaye Padgett 2012.** An acoustic and perceptual study of Connemara Irish palatalization. – Journal of the International Phonetic Association 42.2, 171–191.
- Eek, Arvo 1972.** Acoustical description of the Estonian sonorant types. – Estonian Papers in Phonetics, 9–33.
- Eichenbaum, Külli; Kadri Koreinik 2008.** Kuis eläs mulgi, saarõ ja võro kiil? Kohakeelte seisundiuuring Mulgimaal, Saaremaal ja Võrumaal. Võru: Võro Instituudi Toimetised 21.
- Escudero, Paola, Paul Boersma, Andreia Schurt Rauber, Ricardo Augusto Hoffmann Bion 2009.** A cross-dialect acoustic description of vowels: Brazilian and European Portuguese. – Journal of the acoustical Society of America, 126(3), 1379–1393.

- Hint, Mati 1998.** Häälikutest sõnadeni. Eesti keele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Johnson, Keith 2003.** Acoustic & Auditory Phonetics. Blackwell, Oxford 2a edición. Estudios de fonética experimental, Vol.: 15.
- Kochetov, Alexei 2002.** Production, perception, and emergent phonotactic patterns: A case of contrastive palatalization. New York: Routledge.
- Laugaste, Gerda 1956.** Konsonantide palatalisatsioon eesti keeles. – TRÜ toimetised nr 43. Ajaloo-keeleteaduskonna töid. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 74–85.
- Lehiste, Ilse 1965.** Palatalization in Estonian: Some acoustic observations. – Estonian Poetry and Language: Studies in Honor of Ants Oras: 136–62.
- Levshina, Natalia 2015.** How to do linguistics with R: data exploration and statistical analysis. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Liiv, Georg 1965.** Preliminary Remarks on the Acoustic cues for Palatalization in Estonian. – Phonetics 13, 59–64.
- Lonn, Varje, Ellen Niit 2002.** Saarte murde tekstid. Eesti murded VII. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Malmi, Anton ilmumas (2019).** Spectral properties of Estonian palatalization.
- Niit, Ellen 2004.** Eesti keele piirkondlikud aktsendid. – Helena Sulkala, Heli Laanekask (toim.), Virsu II. Suomi ja viro kohdekielinä. Lähivertailuja 15. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 24. Oulu: Oulun yliopisto, 50–61.
- Niit, Ellen 2008.** Noore muhulase keelekasutusest. – Lähivertailuja 18. Ed. Helle Metslang, Riho Grünthal. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos, Suomalais-Ugrilainen Seura, 144–157.
- Operstein, Natalie 2010.** Consonant Structure and Prevocalization. Current Issues in Linguistic Theory 312. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Org, Laivi 2005.** Võru palatalisatsiooni akustikast. Magistritöö. Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti keele ajaloo ja murrete õppetool. Käsikiri TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- Sang, Joel 2009.** Ühest fonotaktilisest kollisioonist (Kihnu näitel). – Keel ja Kirjandus 11, 809–817.
- Pajusalu jt 2018 = Pajusalu, Karl, Tiit Hennoste, Ellen Niit, Peeter Päll, Jüri Viikberg;** Toim. Tiit Hennoste. Eesti murded ja kohanimed. 3., kohendatud ja täiendatud trükk. Tartu: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts.
- Pöld, Enel 2016.** Pika vokaali järgse konsonandi hääldus *i*-tüvelistes sõnades eesti murretes. Bakalaureusetöö. Käsikiri TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- R Core Team 2018.** R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing [Arvutiprogramm], Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/>.
- Sepp, Arvi 1987.** Acoustic variation and types of palatalization. – Proceedings of the XI International Congress of Phonetic Sciences, August 1–7, 1987. Vol. 4. Tallinn: Academy of Sciences of the Estonian SSR, 36–39.
- Teras, Pire, Karl Pajusalu 2014.** Palatalisatsioonist ja prepalatalisatsioonist spontaanses eesti keeles. – Keel ja Kirjandus 3, 257–269.
- Vihman, Marilyn May 1967.** Palatalization in Russian and Estonian. – Phonology Laboratory, Department of Linguistics, University of California, Berkley. Project on Linguistic Analysis. Reports. Second series (1), V1–V32.
- Viitso, Tiit-Rein 2003.** Rise and Development of the Estonian Language. – Estonian Language, Tallinn (Linguistica Uralica. Supplementary Series, Volume 1), 130–230.

The current state of the palatalization system of Western-Saaremaa dialect

Summary

The purpose of this thesis was to find out whether the palatalization system of Estonian insular dialect has been preserved on the island Saaremaa. Previous descriptions of the palatalization system of Western Estonian islands have found that in *i*-stemmed words all alveolars can be palatalized only if **i* of an unstressed syllable is lost, for example *kass* ‘cat’ sg. nom. [kas^j:] : *kassi* ‘cat’ sg. part. [kas:si] (Viitso 2003: 190). It has been noticed that during past decades the special features of Estonian dialects have been evening out. In order to find out whether the palatalization system of Western-Saaremaa dialect has still been preserved, acoustic data were collected from speakers originating from three regions of Saaremaa (Kihelkonna and Kärla parishes and the county capital Kuressaare).

The acoustic features of palatalization in Estonian insular dialect has not been studied before. In Standard Estonian one of the main characteristics of palatalization is the rise of the F2 value at the end of the vowel before the palatalized consonant (Lehiste 1965: 138–139; Liiv 1965: 61; Vihman 1967: 9–11). For that reason, the F2 values of the final third of the vowels preceding the consonants were analyzed in this study.

Monosyllabic *i*-stemmed words ending with a long alveolar consonant or consonant cluster were analyzed in this study. The consonants occurred after back vowels /a/, /o/, /u/. Test words were in different grammatical cases, where the geminate or consonant cluster was either (a) at the end of monosyllabic words or (b) in disyllabic words with /i/ as the vowel in the second syllable. The words were embedded in a text, which was read by 24 speakers (aged 18–80, mean age 45) from three different regions of Saaremaa. If the F2 value increased significantly at the end of the vowel, the following consonant was considered to be palatalized.

The results showed that there was variation in palatalizing consonants. The social factors examined in this thesis were the speakers' age and sex. It was found that the preservation of the palatalization system was affected by the speaker's age, but not the sex. The percentage of the palatalization system being preserved was the highest (74%) in the second age group (31–59 y/o) and lowest (38%) in the first age group (18–30 y/o). In the third age group (60–80 y/o) the preservation of the system varied: the system was preserved in 49% of the cases.

In addition to speaker's age, the preservation of the system was also affected by the consonant itself and the preceding vowel. The percentage of the preservation of the palatalization system was the highest in words with /n/. As expected, the system was the least preserved with /r/, because the palatalization of /r/ has been long receded in mainland Estonian. On the other hand, the system was found to be preserved in 50% of the words where the consonant /r/ was found in a consonant cluster. With consonants /s/ and /t/, the characteristic palatalization system was found to be more often preserved than not. With /l/, on the other hand, the system was preserved in less than half of the cases.

Considering the vowels, the system was the least preserved in words where the vowel preceding the consonant was /a/. With vowels /o/ and /u/ the system was preserved more often, with the percentage of preservation being the highest in words where the vowel preceding the consonant was /o/.

The results of this thesis indicate that the characteristic palatalization system of the dialect of Saaremaa has still been preserved as an accent. Among younger people it is more common to palatalize the consonant both while preceding /i/ and not, which means that their pronunciation is affected by Standard Estonian. In addition to that, among younger people the palatalization has receded with the consonant /r/.

Lisa 1. Tekst

Räägin teile ühe tõestisündinud loo. See juhtus umbes kakskümmend aastat tagasi. Mina võisin siis olla umbes neli või viis aastat vana ja minu vend kaheksane. Oli kena suvepäev, kool oli läbi ning pool suvest juba ka. Ema oli läinud vanaema juurde **kurke** marineerima. Isa, kes on **arst**, oli tööl. Mina mängisin õues naabrilastega **palli**. Meie tähelepanu haaras hoovis seisev riidekirst, kust oli kuulda krabinat. Läksime asja lähemalt uurima ning leidsime kirstu tagant **kassi**. Selle peale lendas **pall** nurka ning hakkasime õhinaga **kassi** paitama. Hiljem saime teada, et see oli naabrimuti **kass**, kelle nimi oli **Nurr**. Niimoodi veetsime **Nurriga** möllates ja talle **vorsti** söötes terve pärastlõuna ja õhtu veel takkaotsa. Kui **vorst** otsa sai, proovisime talle **kurki** sööta, aga see polnud talle eriti mookamööda.

Vend oli sel päeval läinud sõpradega, kelle nimed olid Jaan ja Mart, üle tee metsatukka **onni** ehitama. Meie **onn**, mis ei olnud veel päris valmis, oli kodust mõnisada meetrit eemal. Sinna pääses mööda metsarada, milleni jõudmiseks pidi käima üle võõra põllulapi. Sellepärast tuli sealt alati läbi minna, kõrv kikkis, et jõuaks külamees Mati samme kuuldes jooksu pista, nii et jutt taga. Muri, kes alati oma kuudis passis, oli ka üks igavene kitupunn. Ta pistis iga kord haukuma, kui meid nägi. Ükskord oli Matil isegi mingi **pott** või **pann** kaasas, millega ta meile naha peale ähvardas anda. Õnneks keegi kunagi **poti** ega **panniga** ei saanud ja pikapeale Mati leppis meiega. Isegi ta peni pani kitupunni ameti maha ja haukumise asemel pikutas kuudis, kõrvad lontis.

Sel päeval oli emal suur **kott kurkidega**, mis ootasid **purki** panemist, ning lisaks veel **korvitäis** marju, millest tuli mitu **potitait** moosi keeta. Vanaema teda enne koju ei lasknud, kui iga viimnegi **kurk purgis** ja moosipurk moosiga täidetud. Minul oli õue peal **Nurriga** palju tegemist ning vend ja tema paar sõpra olid **onniga** hõivatud. Seega esimene, kes õhtul **bussiga** töölt koju jõudis, oli **arstionu** ehk meie isa.

Buss sõitis meile päris kodu lähedale, nii et maja nurk paistis. Koridori trepist üles jõudnud, uksematt juba jalge all, leidis isa ukse pealt sildi, mille vend oli jätnud. Sildi

peal oli suurelt kirjas: „VÕTI ON **MATI** ALL“. Ma ei saa oma venda harilikult just **lolliks** pidada (tavaliselt on see pigem minu **roll**), aga see polnud kindlasti üks ta eredamaid hetki. Õnneks elasime vaikes piirkonnas ning tõenäoliselt ainus, kes tol päeval meie ukse lähedale oli sattunud, oli naabrimutt, kelle **kass Nurr** meiega õues möllamas oli. Mina jõudsin koju viimasena, nii hilja, et isegi juukse**kullid** olid juba väljas. Teate ju küll, et juukse**kull** tuleb välja selleks üürikeseks hetkeks õhtuse hämariku ajal. Igatahes selleks ajaks oli ema juba kodus, **kott kurgipurkidega** kaasas. **Kotis** leidis muudki head-paremat ja **korv** oli täis magusaid pirne.

Ehkki tolle õhtu **narr** oli minu vend, keda me veel pikalt uksele olnud sildi pärast **narrida** saime, oli **onn** tema päevatöö tulemusel lõpuks valmis saanud. Vend ja tema semud ristasid **onni Lossiks** ning suure osa ülejäänud suvest oli **Loss** meile justkui teiseks koduks. **Lossi** lähedal oli ka üks vana paat, milles mõnikord mereröövleid mängisime, ning kuhu üks kord isegi **Nurr** meile salaja kaasa hiilis ja paati ronis. Varsti pärast seda saigi suvi läbi ja siis oli kogu moos, tuli jälle tagasi koju kolida.

Lisa 2. Fotod salvestusruumidest ja Saaremaa loodusest

Foto 1. Salvestusruum keelejuhi maakodus Sõrves

Foto 2. Salvestusruum Kärla rahvamajas

Foto 3. Kihelkonna loodus

Foto 4. Kärla loodus. Karujärv

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Enel Pöld,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Lääne-Saaremaa palatalisatsioonisüsteemi tänapäevane seis“, mille juhendajad on Pire Teras ja Anton Malmi,
 - 1.1. reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
 - 1.2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Enel Pöld

27.05.2019